

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« ____ » _____ 2023 р

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

Тема: «Соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів»

Виконавець: студентка групи ПП-427 Громова Софія Сергіївна

Керівник: к.п.н., доцент Косенчук Ольга Геннадіївна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Громової Софії Сергіївни

1. Тема кваліфікаційної роботи «Соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів» затверджена наказом ректора від «12» квітня 2023 р. №492/ст.

2. Термін виконання роботи: з 07.02. 2023 до 25.06. 2023р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 72 сторінки, з них обсяг основного тексту 47 сторінок, список використаних джерел нараховує 42 позицій.

4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1. Теоретичний аналіз дослідження соціально-психологічних чинників формуванні креативності у студентів; Висновки до першого розділу; Розділ 2. Емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів; Висновки до другого розділу; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): 11 таблиць.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	07.02.2023	
2	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	22.02.2023	
3	Написання основної частини. Перше читання керівника	29.03.2023	
4	Написання вступу, висновків. Уточнення плану дипломної роботи	28.04.2023	
5	Оформлення роботи. Подання керівникові	12.05.2023	
6	Попередній захист кваліфікаційної роботи	29.05-01.06.2023	
7	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	02.06.2023	
8	Подання остаточного варіанта на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	05.06.2023	
9	Рецензування кваліфікаційної роботи	12.06.2023	
10	Захист кваліфікаційної роботи	19-22.06.2023	

7. Дата видачі завдання: «07» лютого 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис керівника)

Ольга КОСЕНЧУК

(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис здобувача)

Софія ГРОМОВА

(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів»: 72 сторінки, 42 використаних джерела та літератури, 5 додатків.

Об'єкт дослідження – креативність студентів.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів.

Для досягнення поставленої мети нами було сформовано наступні завдання, а саме:

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів.
2. Провести емпіричне дослідження визначення соціально-психологічних чинників креативності у студентів.
3. Встановити вплив соціально-психологічних чинників на формування креативності у студентів за допомогою математичної обробки результатів емпіричного дослідження.
4. Розробити тренінг щодо підвищення рівня креативності у студентів.

Наукова новизна. У кваліфікаційній роботі розкрито проблему соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів, зокрема: вплив типів інтелекту на креативність. Встановлено, що типи інтелекту, впливають на формування креативності у студентів.

Практичне значення результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи в підготовці та впровадженні можуть бути корисними практичним психологам, викладачам вищих навчальних закладів для підвищення рівня креативності студентів. Результати дослідження впроваджено в практику закладу вищої освіти.

КРЕАТИВНІСТЬ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ІНТЕЛЕКТ, СТУДЕНТ, ФОРМУВАННЯ, ОСОБИСТІТЬ

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ.....	9
1.1. Теоретичний аналіз проблеми формування креативності у студентів.....	9
1.2. Основні характеристики інтелекту та особливості його видів.....	21
1.3. Соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів.....	27
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ.....	34
2.1. Організація дослідження та обґрунтування вибору діагностичних методик.....	34
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження інтелекту як чинника формування креативності у студентів	36
2.3. Розробка тренінгу для підвищення рівня креативності у студентів.....	45
Висновки до другого розділу	49
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	52
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Для більшості людей нашого суспільства добре розвинена креативність свідчить про творчість особистості. Креативність зазвичай трактується як здатність до творчості, неординарності та непередбачуваності як у повсякденних справах, так і у виконанні складних завдань. На сьогоднішній день навіть у будь-якій професійній діяльності високо цінується сформована на високому рівні креативність, що дозволяє особистості нестандартним чином підходити до вирішення нових життєвих та професійних проблем.

Проблема формування та розвитку креативності цікавила таких науковців, як: Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, Л. Термен, К. Кокс, Е. Торренс, К. Торшина та ін. У своїх працях вони розглядали явище креативності з боку його структури та змісту. Більшість вчених визначають креативність як підвид інтелекту особистості, а хтось вважає, що це є специфічною формою психічної активності людини. Деякі, в свою чергу, схиляються до думки, що це явище є типом мислення людини. Тому хоча креативність є об'єктом дослідження в психології досить довгий час, проте єдиної думки на сьогоднішній день щодо природи цього явища немає. Креативність формується в особистості починаючи з дитячого віку, однак, в період студентства вона набуває нової форми, а саме формується певна спеціалізована креативність, пов'язана з обраною професійною діяльністю. Період студентства є завершуючим етапом дозрівання інтелектуальних, соціальних та інших здібностей особистості, що необхідні для формування креативності.

У теперішній час є дуже актуальним питання про чинники формування креативності в студентський період, що обумовлено високими вимогами сучасних професій, які загалом передбачають наявність високого рівня креативності. Період навчання у вищому навчальному закладі виступає важливим для формування цього явища саме через особливості вікових завдань, що постають перед особистістю – особистісне та професійне самовизначення. Проблематика формування креативності у студентів зустрічається у працях Є. Волгуснової, Д. Личмана, В. Юркевича, Л. Баранової, І. Кашуби та ін. Усі вони у своїх працях спираються на теорії вище

зазначених вчених, продовжуючи вивчати природу, структуру, чинники формування та розвитку цього явища у студентів. Згідно з їхніми дослідженнями, формування креативності залежить від форми організації навчання в університеті, методу викладання матеріалу, людей, що оточують особистість, самосприйняття і т.д. На даний момент формування креативності студентів є важливим в тій же мірі, як і освіта та грамотність. Адже не тільки знання, досвід, навички допомагають студентові у вирішенні особистісних та загальносуспільних складних питань, а й вміння їх поєднувати у нестандартний спосіб, що забезпечує, в свою чергу, формування індивідуальності особистості та становить її ідентичність.

Отже, актуальність та недостатня розробленість теорій креативності дозволили нам зробити висновок, що всі існуючі дослідження не розкривають в повній мірі ті чинники формування креативності, які є суто психологічними і стосуються безпосередньо самої людини, що й обумовило вибір теми нашої кваліфікаційної роботи ««Соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів»».

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні особливостей формування креативності соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів.

Для досягнення поставленої мети нами було сформовано наступні **завдання**, а саме:

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів.
2. Провести емпіричне дослідження визначення соціально-психологічних чинників креативності у студентів.
3. Встановити вплив соціально-психологічних чинників на формування креативності у студентів за допомогою математичної обробки результатів емпіричного дослідження.
4. Розробити тренінг щодо підвищення рівня креативності у студентів.

Об'єкт дослідження - креативність студентів.

Предмет дослідження - соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів

Методи дослідження. Відповідно до завдань кваліфікаційної роботи були обрані методи дослідження: для розв'язання першого завдання був застосований метод теоретичного аналізу наукової літератури; для вирішення другого завдання було застосовано метод тестування з використанням стандартизованих психодіагностичних методик; теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація; емпіричні методи дослідження: метод тестування з використанням психодіагностичних методик: Методика КОТ В.Н. Бузина та Е.Ф. Вандерлик, Анкета Г. Гарднера на тип інтелекту, Тест на мислення та креативність Дж. Брунера, методи математичної обробки даних: одновибірний критерій Колмогорова-Смірнова, кореляційний аналіз Пірсона, лінійна регресія, кількісний та якісний аналіз.

Вибірка дослідження. Вибірку склали 40 студентів Національного Авіаційного Університету, учасників творчого об'єднання студентів і аспірантів (ТОСА) віком від 18 до 21 року.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в отриманні даних щодо виявлення соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів шляхом теоретичного аналізу, емпіричного дослідження та математичної обробки; в розробленні тренінгу на підвищення рівня креативності у студентів.

Практичне значення результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи в підготовці й впровадженні можуть бути корисними практичним психологам, викладачам вищих навчальних закладів для підвищення рівня креативності студентів. Результати дослідження впроваджено в практику в роботу закладу вищої освіти. Також рекомендовано використовувати результати при профілактичній та корекційній роботі зі студентами для підвищення рівня інтелекту та креативності у студентів.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 72 сторінки, з них обсяг основного тексту 47 сторінок, список використаних джерел нараховує 42 позицій, із них іноземною мовою 10, робота містить 11 таблиць та 5 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ

1.1. Теоретичний аналіз проблеми формування креативності у студентів

Людська унікальність, індивідуальність тісно пов'язані з проблемою креативності. Досліджень креативності було вкрай мало до 1950-х років. Містичні уявлення про творчість, рідкісні прояви творчої геніальної та складності предмету не сприяли науковому вивченню креативності. Складність вивчення полягала не тільки у відсутності чіткого визначення даного явища, з яким би погодилась більшість вчених, а й у індивідуальних відмінностях творчих здібностей; областю творчої діяльності; можливому зв'язку між креативністю та психічними розладами; проблемі ідентифікації та вимірювання креативності [6, с. 34]. Спочатку поняття «креативність» розумілась як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. Згодом вчені почали розглядати креативність як вищий розумовий процес, а інші вважали, що творчі процеси не ірраціональні, а «надраціональні» і поєднують інтелектуальні, вольові та емоційні функції; для нього суттєвим показником творчості було реалістичне вирішення проблеми [41, с. 102].

Розвиток і формування креативності в людини як об'єкт наукового дослідження має певну специфіку: при науковому описі явище креативності часто ототожнюють з поняттям «творчість», а також його похідних (передумови до творчості, здібності загальні та спеціальні, потенціал і т.д.), тому виникає небезпека ухилення від наукових основ природи креативності. Отже, має сенс розглянути та проаналізувати наукові дослідження структури та змісту поняття «креативність» із психологічної точки зору.

Креативність визначається як природна властивість особистості, що самоактуалізується, а під самоактуалізацією розуміється повне використання

талантів, здібностей, можливості особистості як процес самореалізації людських потенціалів. Креативність потенційно присутня у кожній людині, але більшість людей втрачає цю якість внаслідок «окультурення» в авторитарному середовищі. Автор ділить креативність на первинну (спочатку властива кожній людині) – етап натхненної творчості – та вторинну (процес деталізації творчого продукту та надання йому конкретної форми) [41, с. 104].

На початку ХХ століття дослідженням креативності займалися багато авторів та цілі наукові школи. У роботі Клепікова О.І. [9, с. 58-59] описано дослідження деяких вчених з теми креативності, а саме: дослідження Е. Тулуза різноманітних аспекти психологічного функціонування людей (сприйняття, пам'ять, мислення і т.д.), які спрямовані на те, щоб з'ясувати, чи не пов'язана креативність з певною психологічною крихкістю; дослідження А. Біне окремих випадків в області літератури та його ідею розгляду творчого мислення на основі асоціацій, як частину інтелекту; праці Ч. Спірмена, де він висунув теорію, що основою креативності є інтелектуальна здатність формувати зв'язки між різноманітними ідеями (знаходити між ними схожість або відповідність); думки З. Фрейда, що креативність витікає з протиріч між свідомістю на неусвідомленими потягами. Наприклад, художники малюють картини для того, щоб висловити таким чином свої неусвідомлені бажання (кохання, влада і т.п.). Його ідея знайшла підтвердження в дослідженні біографій знаменитих творців, як-от Леонардо да Вінчі.

У другій половині ХХ століття вищезгадані підходи поглиблюються, а також розвиваються нові напрямки у вивченні креативності. Було висунуто гіпотезу, що для креативності потрібен цілий ряд інтелектуальних здібностей, а саме: легкість виявлення проблеми, здатність до аналізу, оцінки та синтезу, а також гнучкість мислення. Трохи згодом була розроблена факторна теорія, згідно з якою існує 5 інтелектуальних операцій (пізнання, пам'ять, дивергентне мислення, конвергентне мислення та оцінка), застосування яких до інформації різного типу породжує відповідні мисленнєві продукти. Тобто, креативність в даній теорії спирається на різні розумові операції, а особливо на дивергентне мислення. Цей вид мислення є здатністю розробляти велику кількість ідей при виконанні одного завдання.

Дивергенція вважається основою креативності як загальної творчої здібності [22, с. 142].

Останні двадцять років доволі стрімко розвивається когнітивний підхід, більшість представників якого вважає, що креативність базується на звичайних когнітивних (пізнавальних) процесах, навіть якщо результати цих процесів виявляються досить незвичними. На сьогоднішній день креативність розглядається вченими, як здатність до творчості, здатність нестандартно, неформально мислити та відповідно також діяти. Креативність – це розумові процеси, які ведуть до рішень, ідей, осмислення, створення художніх форм, теорій чи будь-яких продуктів, які є унікальними та новими [28, с. 195]. Інше трактування даного поняття наступне: креативність – це рівень творчої обдарованості, здатність до творчості, що становить відносно стійку характеристику особистості [7, с. 94]. С. Лісовська, в свою чергу, вважає, що креативність – це творчі можливості (здібності) людини, які можуть виявлятися в мисленні, почуттях, окремих видах діяльності [16, с. 139]. За думкою Т. Любарта, креативністю є здатність створювати продукт, який має новизну і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться. Новий продукт має бути повністю оригінальним та неочікуваним, іншими словами, він зовсім відрізняється від того, що створювала сама особистість або ж інші люди [36, с. 281].

Також до важливих критеріїв креативності часто відносять адаптивність, адже новий продукт повинен бути не лише оригінальним, але й легко адаптуватися в житті людей. Існують й інші характеристики, які нерідко впливають на оцінку креативності, а саме: технічна якість роботи або важливість продукту з точки зору потреб суспільства. Тобто, робота, що виконана на високому технічному рівні та виявляє новизну, може бути більш цінною, ніж робота, виконана менш якісно [20, с. 9].

Е. Торренс виділяє наївну креативність, властиву дітям через відсутність у них досвіду, і культурну креативність, суть якої у подоланні досвіду, у свідомому прагненні уникнути стереотипів повсякденної свідомості, шаблонів здорового глузду [40, с. 54]. Ряд дослідників розрізняють інтелектуальну та художню креативність, а також підприємницьку креативність, яка відображає потребу створювати новий продукт, нові послуги чи організації, на які людина має право власності. У західній

психології розрізняють так звану велику та малу креативність. Перша має справу з досягненнями, які справили значний вплив на культуру та суспільство, друга належить до повсякденного життя та повсякденних ситуацій. Говорять також про комунікативну креативність, під якою розуміють прояв креативності при співпраці з іншими людьми у процесі творчої діяльності, здатність мотивувати творчість інших та здатність акумулювати творчий досвід інших. Зрештою, виділяють також емоційну креативність [26;27].

У психології креативності, як було зазначено вище, виділяють декілька підходів, з яких було розроблено низку концепцій для визначення поняття «креативності»: когнітивний, психометричний, містичний, мотиваційний, соціально-особистісний та інші. Різноманітність дослідницьких підходів все ж таки дозволила Т. Тардіфу і Р. Стернбергу згрупувати їх, а потім сформулювати два найбільш загальні: «підхід до креативності як до процесу, що здійснюється окремою особистістю в окремий момент часу або як до процесу, що залежить від системи соціальних зв'язків, проблемних сфер, критеріїв оцінок креативного продукту тощо». Креативність у сучасній психології розглядається у чотирьох взаємозалежних аспектах: в креативному середовищі розвивається креативна особистість і, здійснюючи креативний процес, виробляє креативний продукт [39, с. 59]. Незважаючи на різницю методологічних підходів як у вітчизняній психології, так і зарубіжній, носієм процесу креативності розглядається креативна особистість, яка, в свою чергу, є продуктом культурно-історичного розвитку суспільства. Інвестиційна теорія креативності Р. Стернберга містить шість необхідних взаємопов'язаних компонентів креативного процесу: інтелектуальні здібності, знання, стилі мислення, особистісні характеристики, мотивація та оточення. Виокремлюють наступні основні параметри креативності:

- оригінальність - здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді;
- семантична гнучкість - здатність виявити основну властивість об'єкта та запропонувати новий спосіб його використання;

- образна адаптивна гнучкість - здатність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки та можливості для використання;
- семантична спонтанна гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї в непередбачуваній ситуації [7, с. 96].

Основними параметрами креативності, запропоновані Є. Торренсом є:

- легкість, що оцінюється як швидкість виконання тестових завдань, отже, тестові норми виходять аналогічно нормам тестів швидкісного інтелекту.;
- гнучкість, що оцінюється як число перемикань з одного класу об'єктів на інший під час відповідей.;
- оригінальність, що оцінюється як мінімальна частота даної відповіді в однорідній групі.

Є. Торренс вважав, що творчий акт, як прояв креативності, ділиться на такі етапи, як: сприйняття проблеми, пошук вирішення, виникнення та формулювання гіпотез, перевірку гіпотез, їх модифікацію та знаходження результату [40, с. 61]. Творчий акт безпосередньо пов'язаний з тяжкою цілеспрямованою працею та з труднощами в досягненні рішення.

Ще одна складова креативності – легкість генерування ідей. Не обов'язково, щоб кожна ідея була правильною: чим більше ідей висуває людина, тим більша ймовірність, що серед них будуть добрі ідеї. Причому найкращі ідеї спадають на думку не відразу. Думка чи ідея — це не просто асоціативне поєднання двох або кількох понять. Поєднання понять має бути змістовно виправданим, повинно відображати об'єктивні відносини явищ, що стоять за цими поняттями. Ця відповідність і є одним із головних критеріїв оцінки ідеї. Інший критерій - широта ідеї, що охоплює та пояснює велику кількість різнорідних фактів. Найбільш плідні ідеї включають (тобто пророкують) нові, не відкриті ще явища. Ідеї оцінюються також за глибиною та фундаментальністю. Глибокою вважають таку ідею, яка встановлює відносини між об'єктами або їх окремими властивостями, які не лежать на поверхні, не впадають у вчі, не є «явними». Такі ідеї, зазвичай, виявляються і фундаментальними, тобто, є основою, базою, фундаментом для теорій, досліджень, для генерування інших ідей [27, с. 94-96].

Т. Любарт виділяє 6 типів ресурсів, які необхідні для креативності: аспекти інтелекту, знання, когнітивні стилі, особистість, мотивація та оточення, що забезпечують фізичну та соціальну стимуляцію, яка допомагає породжувати ідеї. Автор притримується думки, що креативність не є простим результатом рівня розвитку кожного з цих компонентів:

- окремі компоненти можуть мати порогові значення (наприклад, знання); якщо рівень компоненту спускається нижче порогу, то творчість неможлива;
- між компонентами може існувати часткова компенсація; один сильний компонент (наприклад, мотивація) може збалансувати слабкість іншого (наприклад, рівня знань);
- компонент завжди діє в присутності інших компонентів, що може призвести до взаємодії між ними (високі рівні інтелекту та мотивації можуть взаємно посилювати вплив одне одного на креативність) [36, с. 283].

Загалом інтелектуальні здібності є дуже важливими для формування креативності та виконання творчого акту. Підсумовуючи вищевказану інформацію, можна виділити наступні функції інтелектуальних здібностей в творчому акті:

- розпізнання, визначення та перевизначення проблеми чи завдання;
- отримання з оточення інформації, пов'язаної з проблемою;
- встановлення паралелі між різними предметними областями, корисних для вирішення проблеми (аналогії, метафори);
- перегрупування елементів інформації таким чином, щоб в новому поєднанні вони викликали виникнення нових ідей;
- породження багатьох варіантів рішень;
- оцінка власного прогресу на шляху вирішення проблеми;
- відмова від першої ідеї, щоб почати пошук нових шляхів [28, с. 97].

Більшість вчених зазначає, що важливу роль в креативності відіграє здібність розпізнавати та формулювати проблему. Адже не кожен зможе віднайти прогалину у своїх знаннях, зрозуміти про необхідність отримання нового результату або ж помітити недоліки в проведених діях. Здатність побачити старі проблеми, запитання

під новим кутом вимагає творчої уяви і є неабиякою ознакою просування науки та будь-якої іншої діяльності [10;20;27].

Для творчого акту необхідно виявити базовий зв'язок між двома початковими ідеями, а потім перенести його в інший контекст, щоб таким чином народилась нова ідея, що корелює з першою, але є повністю новою. Креативність, на його думку, заснована на принципі кореляції, ключовому механізмі мислення на базі аналогій та метафор [3, с. 18].

Важливо у розумінні креативності відрізнити її від не менш популярного слова інновації. Якщо креативність – це розумовий процес, що допомагає генерувати ідеї, то інновації є практичним застосуванням, запозиченням або адаптацією цих ідей. Більш того, інновації найчастіше є впровадженням нових, прогресивних технологій, що вже використовуються, оновлення технік і технологічних процесів. Інновації - це керований, цілеспрямований процес підприємницької діяльності, пов'язаний з реалізацією останніх досягнень науки, техніки та технологій у будь-якому середовищі. Інновації впроваджуються у виробництво розрахунку підвищення споживчих властивостей продукції і, як наслідок, на комерційний успіх. Інноваційна діяльність – це теж вид творчої діяльності, оскільки навіть впровадження чужих ідей у конкретну організацію, у конкретну справу потребує коригування, змін та креативних рішень, щоб досягти максимальної користі від нової ідеї. В інновації особливе значення має когнітивність – здатність освоїти досвід впровадження нових ідей [20, с. 10-12].

У науковому світі раніше існувала думка, що формування креативності пов'язане з такою загальною здібністю особистості, як навчальність. Проте навчальність, на відміну від креативності, не передбачає створення нового, оригінального продукту, а лише вивчення вже існуючого та включення його до загального досвіду індивіда. Наприклад, гітарист із гарними здібностями до навчання може швидко опанувати найскладніші прийоми гри на гітарі, проте далеко не завжди це буде ознакою креативністю, адже по суті він вивчає ті прийоми, які вже існують, не пропонуючи нічого свого. В. Щербаков вказує, що причина полягає в тому, що школи та університети технічний матеріал або методичний інструментарій надається

у такий спосіб, що учні або студенти вбачають саме в техніці предмет мистецтва та креативності [14, с. 15-17].

Деякі науковці вважають, що креативність особистості пов'язана з неврозами, патологією мозку та нервової системи. Дехто схиляється до думки, що причини цього явища полягають в поганій регуляції розумового процесу, невмінням якісно перебирати ідеї; що більшість креативних дітей мають матерів з патологічними особистісними особливостями. Проте є й ті науковці, що, навпаки, відзначають у креативних людей стійкість до перешкод в навколишньому світі, різного роду конфліктів, тобто, вони мають велику силу духу. Було виявлено, що креативні люди рідше страждають на психози, ніж все населення у середньому, проте вони частіше здійснюють ексцентричні вчинки, мають відхилення від норм поведінки, а також схильність до самогубства. Пояснено це надмірною чутливістю до оточуючого середовища. Серед вчених немає єдиної думки щодо мотиваційних характеристик креативності. Згідно з однією точкою зору, креативна особистість намагається якнайкраще самореалізуватися, відповідати своїм можливостям та виконати нові, нестандартні для неї види діяльності й застосувати нові способи цієї діяльності. Відповідно до іншої точки зору, мотивація креативності базується на прагненні до ризику та перевірки своїх можливостей [27;33].

Одним із найактуальніших запитань з даної проблематики є те, яким чином формується креативність: чи є вона набутою, або ж успадкованою? Черножук Ю.Г. [30, с. 97] виділяє три підходи до цієї проблеми:

1. Креативність передається у спадок. Спробу виявити спадкові детермінанти креативності було здійснено у роботах дослідників, що належать до вітчизняної школи диференційованої психофізіології. Представники цього напрямку стверджують, що основу загальних здібностей складають властивості нервової системи (задатки). Гіпотетичною властивістю нервової системи людини, яка могла б у ході індивідуального розвитку детермінувати креативність, вважається "пластичністю". Яскравим прикладом успадкованої креативності є відомі родини письменників (Дюма), музикантів (Бах, Штраус), математиків (Бернуллі).

2. Креативність розвивається під впливом середовища. Умови створені дорослими для дитини та їхній приклад впливає на формування та розвиток креативності. В роботі Черножук Ю. Г. виділено наступні висновки з цієї гіпотези:

- характер культури впливає тип креативності і її розвитку;
- розвиток креативності не визначається генетично, а залежить від культури в якій виховувалась дитина;
- немає перервності у розвитку креативності. Спад у розвитку креативності можна пояснити з допомогою того, наскільки виражені нові вимоги і стресові ситуації, із якими стикається дитина;
- спад у розвитку креативності можна зняти у віці шляхом спеціального навчання.

3. Гіпотеза взаємодії середовища та спадковості. Тобто, наявність креативності у дітей та батьків пояснюється впливом творчого середовища [26, с. 98].

Однак, існують чинники, що сприяють формуванню креативності, а є й чинники, що, навпаки, заважають. Факторами успішного формування креативності є:

- відсутність у дитини зразка регламентованої поведінки;
- наявність позитивного зразка прояву креативності;
- умови для наслідування дитиною креативності дорослих і блокування її проявів агресивної та деструктивної поведінки;
- соціальне підкріплення прояву креативності дитини [3, с. 20].

Також є фактори, що заважають формуванню креативності:

- спроба бути подібним до інших, нічим не відрізнитися від оточуючих у своїх судженнях та вчинках (конформізм);
- страх виглядати інакшим, дивним та смішним як в очах інших людей, так і у власних;
- страх виглядати незвичайним та навіть агресивним у неприйнятті й критиці думок інших людей;
- страх помсти з боку людини, по відношенню до якої здійснюється критика;
- знижена оцінка значимості власних ідей;

- невпевненість у собі, підвищена тривожність, страх висловити свою думку;
- надмірно високий рівень розвитку критичного мислення [13;26;37].

У підлітковому та ранньому юнацькому віці (що припадає на період студентства) формується так звана «спеціалізована креативність», тобто, креативність у певній галузі (психологія, музика, хореографія). Значущу роль відіграє в цей час наявність професійних зразків, підтримка родини та однолітків. Окрім того, формуванню загальної креативності сприяють певні психологічні труднощі в житті (негармонійність у відносинах з близькими, невзаємне кохання, невдачі в професійній сфері). Проте насамперед це твердження стосується тих, хто пов'язаний з галуззю мистецтва [26;36].

Одним з недоліків сучасної вищої освіти є недостатній розвиток креативності студентів. Навчальні заклади потребують в пошуку найбільш ефективних та дієвих форм роботи по розвитку креативності студентів, а саме: нестандартного мислення, гнучкості та оригінальності, вміння генерувати велику кількість ідей, а також відмову від стереотипів. Креативність, як я вважаю, в тій чи іншій мірі присутня в кожній людині, однак, її розвиток визначається тим, в якому середовищі особистість розвивається і наскільки воно підтримує та розвиває індивідуальність людини.

Не дивлячись на наявність природженої креативності у всіх людей, кожна людина може реалізувати її на різному рівні. Тільки цілеспрямоване навчання дасть можливість забезпечити високий рівень її розвитку. Прояву креативності найбільш заважають вплив середовища, заборони, соціальні шаблони. Тобто, акцент в навчанні на самостійну роботу студентів є доволі позитивним моментом для розвитку креативності. Важливим моментом у формуванні креативності студентів є спосіб навчання в університеті. Найбільш сприятливим вважається спосіб «проблемного навчання», де основа процесу навчання полягає у створенні проблемних ситуацій, виділенні проблем студентами та вирішення їх. Також досить ефективним є особистісно-орієнтоване навчання, що являє собою активну пізнавальну діяльність студентів під керівництвом викладача. З боку викладача також можуть бути застосовані певні методи для формування у студентів креативності, як-от:

- «проблемне викладання» – це формулювання проблеми викладачем і вирішення її ним, а студенти уважно стежать за цим процесом «творчого пошуку» (тобто, їм надається зразок креативності);
- евристичний метод – це формулювання проблеми викладачем та поетапне її вирішення студентами під керівництвом викладача;
- дослідницький метод – це постановка проблеми викладачем перед студентам та самостійне вирішення її ними (студенти самі висувають ідеї, перевіряють їх, підбирають необхідні джерела інформації, прилади, матеріали).

Сучасні дослідники розробили цілу низку технологій, що є ефективними у формуванні креативності. Дуже цікавою є технологія «ситуаційне навчання», коли студенти попередньо вивчають навчальний матеріал, а потім колективно шукають нові ідеї [11;24;26].

Важливим структурним компонентом у навчанні є розвиток у студентів креативного мислення, формування вміння мобільно використовувати досвід як при вивченні дисциплін, так і в житті. Особистість тільки тоді може успішно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях та при виконанні складних завдань, коли її знання, навички та вміння, отримані впродовж навчання, сприяють розвитку креативності. Вченими було виділено наступні способи розвитку креативності у студентів:

1. Переважання демократичного типу викладання, емпатія викладача, відсутність критики по відношенню до тих, хто навчається (це сприяє вільному прояву дивергентного мислення).
2. Введення інноваційних форм організації навчальної діяльності в університеті (лекції-консультації, семінари у формі заочної екскурсії, дослідницькі студентські лабораторії і т.д.).
3. Заохочення дискусій. Надання студентам можливості висловити власну точку зору, оригінальні ідеї (з аргументацією), навіть якщо точка зору викладача відрізняється.
4. Посилення акценту на самостійну роботу студентів.
5. Використання завдань відкритого типу при складанні перевірочних тестів.

6. Використання запитань дивергентного характеру в різних областях навчального та позанавчального характеру.
7. Формування адекватної позитивної самооцінки студентів.
8. Демонстрація викладачем власного креативного підходу до вирішення виниклих проблем [24, с. 150-151].

В результаті креативного розвитку професійного Я майбутніх спеціалістів виникає розширення суб'єктного простору, професійне та моральне збагачення особистості, що включає підвищення відповідальності; змінюється спрямованість особистості та актуалізуються мотиви досягнення, зростає потреба в саморозвитку; удосконалюється індивідуальний стиль діяльності, підвищується креативність та кваліфікація.

Таким чином, дослідження креативності з різних точок зору вчених не виявили однієї загальної теорії. Вивчення процесів творчості нашого часу також дає єдиного ставлення до цього понятті, що вкотре доводить труднощі вирішення загадки «креативності». Загалом креативність сприймається як здатність індивіда до творчості, що характеризуються готовністю до породження принципово нових незвичайних ідей, що відхиляються від прийнятих шаблонів. Існують різні підходи, які зводяться до розгляду креативності як вродженої, незмінної характеристики та як особливості, що піддається змінам. Одні дослідники вважають, що розвитку креативності мають сприяти певні умови. Але деякі дотримуються думки, що яким чином би не склалися ці умови, якщо в людині немає творчих задатків, то креативність розвинути неможливо. Поєднання деяких параметрів в процесі навчання, а саме низького ступеня регламентації поведінки, предметно-інформаційної збагаченості та наявності зразків креативної поведінки має визначальний вплив на креативність студента. Це може призвести до того, що слабо виражені креативні властивості особистості стануть значно більш вираженими, а також що вони проявляться у повсякденній поведінці. Однак, видно, що фактори, які впливають на розвиток креативності, ще недостатньо вивчені.

У наступному підрозділі ми проаналізуємо явище інтелекту та його особливості з метою пошуку зв'язку між креативністю та інтелектом. Формування креативності визначається багатьма факторами, проте деякі підходи до креативності стосовно її зв'язку з інтелектуальними здібностями дають нам причину провести аналіз наукової літератури з проблематики характеристик інтелекту.

1.2. Основні характеристики інтелекту та особливості його видів

Поняття інтелекту асоціюється зі здатністю орієнтуватися у незнайомій ситуації, знаходити нетривіальні рішення складних завдань або з умінням робити правильний вибір з безлічі альтернатив. Відповідаючи на запитання, як влаштований та працює мозок, ці наукові дисципліни не пояснюють природи самого інтелекту. Роль інтелектуальних здібностей у життєдіяльності людини, особливо у навчальній та професійній діяльності визначає гостру актуальність їх дослідження. Сьогодні вважається, що інтелект є найбільш ефективною «зброєю» у взаємодіях людини з навколишнім світом: її структури відбивають не лише накопичений інтелектуальний досвід, а й загальні закономірності, що визначають здатність людини до доцільної поведінки, оволодіння знаннями та застосування їх для вирішення життєвих та професійних завдань.

Відповідно до сучасних наукових поглядів вимірювання інтелекту повинні бути співвідносні з подальшими досягненнями індивіда, а розумові здібності все частіше розглядаються як форма компетентності, що розвивається. Індивідів з розвиненими знаннями, вміннями та здібностями, необхідними для успіху у певній галузі, зазвичай характеризують як фахівців, компетентних в одній та більше сфер життєдіяльності. Досліджувані як різні, ці аспекти (розумові здібності та компетентність) розглядаються як пов'язані з тими самими психологічними механізмами. Питання, що таке інтелект займав вчених протягом тривалого часу [6, с. 101].

Основні типи теорій інтелекту:

1. Спільний інтелект. Було проведено вивчення вивчення тестів розумових здібностей з використанням факторного аналізу, згодом з'ясувалося, що результати

тестів були напрочуд схожими. Люди, які добре справлялися з одним когнітивним тестом, зазвичай добре справлялися з іншими тестами, в той час як ті, хто погано справлявся з одним тестом, як правило, погано справлялися з іншими. Завдяки цьому дослідженню зроблено висновок, що інтелект — це загальна когнітивна здатність, яку дослідники можуть виміряти і висловити чисельно [4, с. 145].

2. Первинні розумові здібності. Виділяють 7 основних розумових здібностей: асоціативна пам'ять (здатність запам'ятовувати та пригадувати), числові здібності (здатність вирішувати математичні завдання), швидкість сприйняття (здатність бачити відмінності та подібності між об'єктами), міркування (здатність знаходити закономірності), просторова візуалізація (здатність візуалізувати відносини між предметами), вербальне розуміння (здатність визначати та розуміти слова), швидкість мовлення (здатність швидко вимовляти слова) [8, с. 13].

3. Множинний інтелект. Традиційне тестування IQ в повному обсязі і точно відбиває здібності людини. Є 8 різних видів інтелекту, заснованих на навичках та здібностях, які цінуються у різних культурах [2, с. 32].

4. Триархічний підхід інтелекту. Інтелект слід розглядати як допомогу людині в адаптації в її житті, і що в цьому відношенні тести IQ не беруть до уваги два інші важливі аспекти інтелекту: креативність та практичний інтелект [18, с. 65].

Інтелект більше, ніж будь-яке інше поняття, виявився об'єктом суперечок та критики. Вже за спробу дати визначення інтелекту вчені-психологи зіштовхуються зі значними труднощами. Коли говорять про інтелект як деяку здатність, то багато вчених насамперед спираються на його адаптаційне значення для людини та вищих тварин. Одні вважають, що інтелект — це є певна загальна здатність пристосування до нових життєвих умов, інші — інтелект відноситься до одного зі способів набуття знань. Але в цілому розвинений інтелект проявляється в універсальній адаптивності, у досягненні «рівноваги» індивіда із середовищем. Будь-який інтелектуальний акт передбачає активність суб'єкта та наявність саморегуляції за його виконання [5;12;32].

На думку В. Блейхер, основою інтелекту є саме розумова активність, тоді як саморегуляція лише забезпечує необхідний для вирішення завдання рівень активності. До цієї точки зору приєднується Н. Михальчук, яка вважає, що активність і саморегуляція є базовими чинниками інтелектуальної продуктивності, і додає до них ще працездатність. Інтелект - це глобальна здатність розумно діяти, раціонально мислити і добре впоратися з життєвими обставинами. Відсутність однозначності у визначеннях інтелекту пов'язані з різноманіттям його проявів. Однак, усім їм притаманне та є спільним те, що дозволяє відрізнити їх від інших особливостей поведінки, а саме активізація в будь-якому інтелектуальному акті мислення, пам'яті, уваги - всіх тих психічних функцій, які забезпечують пізнання навколишнього світу. Відповідно, деякі вчені під інтелектом як об'єктом виміру мають на увазі ті прояви індивідуальності людини, які мають відношення до її пізнавальних властивостей та особливостей. Цей підхід має давні традиції. Однак, розуміючи інтелект як здатність до навчання, його тим самим прив'язують до завдань лише одного виду діяльності [4; 18;39].

Одна із спроб упорядкувати інформацію, накопичену в області експериментально-психологічних теорій та досліджень інтелекту, дозволила виділити вісім основних підходів, кожному з яких характерна певна концептуальна лінія у трактуванні природи інтелекту:

1. Соціокультурний - інтелект розглядається як результат процесу соціалізації та впливу культури в цілому.
2. Генетичний - інтелект визначається як наслідок ускладнюється адаптації до вимог навколишнього середовища в природних умовах взаємодії людини з навколишнім світом.
2. Процесуально-діяльнісний - інтелект розглядається як особлива форма людської діяльності.
3. Освітній - інтелект як продукт цілеспрямованого навчання.
4. Інформаційний - інтелект визначається як сукупність елементарних процесів переробки інформації.

5. Феноменологічний - інтелект як особлива форма змісту свідомості.
6. Структурно-рівневий - інтелект як система різнорівневих пізнавальних процесів.
7. Регуляційний - інтелект як форма саморегуляції психічної активності [19, с. 126].

Дуже поширеною є ідея щодо наявності багатьох самостійних інтелектуальних здібностей, яку реалізовано у багатофакторній теорії інтелекту Гарднера. Автор розмежував наступні типи інтелекту: музичний, просторовий, лінгвістичний, логіко-математичний, тілесно-кінестетичний, міжособистісний та внутрішньоособистісний [35, с. 45]. Однак більшість вчених схиляється до існування таких типів інтелекту, як:

1. Логічний – вважається одним з основних складових інтелекту. Цей тип полягає у здатності логічно мислити, визначати вірний напрям та послідовність дій, правильно розставляти пріоритети, а також вміння бачити причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, будувати алгоритми та розробляти стратегії досягнення мети.
2. Вербальний – це знання мови, здатність розмовляти, розширювати свій словниковий запас, що підкріплюється вмінням розуміти й використовувати мову. Такий тип інтелекту є важливим компонентом в будь-якій галузі, де треба контактувати з людьми.
3. Математичний – майстерне оперування числами (додавання, віднімання, ділення та множення).
4. Фізичний – синхронізація часу, координація рухів, володіння тілом.
5. Музичний – здатність складати мелодії, створювати музику та виконувати її.
6. Візуально-просторовий – здатність помічати та створювати форми, образи в своїй уяві. Зазвичай обриси з'являються лише подумки, а потім вони візуалізуються на папері тощо.
7. Міжособистісний – здатність впливати на інших, переконувати їх та загалом вміння спілкуватися на рівні ефективної взаємодії.
8. Внутрішньоособистісний – здатність усвідомлення себе (ким людина є та ким хоче бути). Цей тип інтелекту дає змогу зрозуміти, чого людина насправді хоче.

Особистості, в яких він добре розвинений, гарно володіють самоаналізом, вміють тримати себе в руках та легко проходять через різні переживання.

9. Інтуїтивний – здатність відчувати правильність або ж хибність якоїсь думки. Інтуїтивна особистість може продукувати ідеї, не застосовуючи логіку або свій життєвий досвід.

10. Абстрактний – концептуальний тип інтелекту. Відомою особистістю, у якої був розвинений на високому рівні абстрактний інтелект був Менделєєв, якому приснилась таблиця хімічних елементів, яка зараз є базою хімічної науки [35;42].

Т. Любарт [36] запропонував концепцію креативного інтелекту. Ідея креативного інтелекту висунулася лише в останні роки, спочатку її значення занижувалося через домінування вербальних, числових та просторових когнітивних методів у дослідженнях інтелекту. Важлива дискусія йде в питанні, чи креативний інтелект є незалежним чи це лише аспект загального інтелекту. Т. Любарт вважає, що креативний інтелект відіграє важливу роль «у будь-якій серйозній теорії інтелекту» Хоча інші протиставляють інтелект та креативність, а саме: він вважає, що інтелект є конвергентним мисленням, що спрямоване на пошук єдиного правильного рішення серед запропонованих варіантів, а креативність - дивергентним мисленням, що спрямоване на генерацію якомога ширшого спектру можливих рішень [23;31].

Науковці [32, с. 23-24] виокремили склад та будову інтелекту як індивідуального ментального досвіду. В рамках аналізу ментальних структур виділено три рівні ментального досвіду, кожен із яких має своє призначення:

I. Когнітивний досвід – це певні ментальні структури, що забезпечують зберігання, упорядкування та трансформацію інформації, яка надходить, сприяючи тим самим відтворенню в психіці особистості стійких, закономірних аспектів її оточення. Їхнє основне призначення – це оперативна переробка поточної інформації про актуальний вплив на різних рівнях пізнавального відображення.

II. Метакогнітивний досвід – являє собою ментальні структури, які дозволяють мимовільно регулювати процес переробки інформації та довільно, свідомо організовувати власну інтелектуальну активність. Основне призначення цих структур

полягає в контролі стану індивідуальних інтелектуальних ресурсів, а також в контролі ходу інтелектуальної діяльності.

III. Іntenціональний досвід – це ментальні структури, які лежать в основі індивідуальних інтелектуальних схильностей. Їх основне призначення полягає в тому, що вони визначають суб'єктивні критерії вибору щодо певної предметної галузі, напрями пошуку рішення, певних джерел інформації, суб'єктивних засобів її подання і т. д. своїм механізмом є продуктом еволюції індивідуального ментального досвіду, а формою висловлювання - невизначено переживаними й те водночас надзвичайно стійкими відчуттями.

Між вченими проводились численні дискусії щодо природи інтелекту, внаслідок чого вони переконались, що загальний інтелект – це формально-статистична абстракція, що стосується різних проявів інтелектуальної діяльності, а інтелект як комплекс здібностей – вплив конкретного загального фактора, що представлений в різних видах інтелектуального виконання [1;12].

Отже, інтелект - це здатність до здійснення процесу пізнання та ефективного вирішення проблем, зокрема при оволодінні новим колом життєвих завдань. Існує ряд принципово різних трактувань інтелекту. Дослідження інтелекту, які проводяться в останнє десятиліття, не пов'язані безпосередньо з пошуком нових інтелектуальних параметрів. Їх метою є розширення уявлень про інтелектуальну сферу та включення до неї нетрадиційних для дослідження інтелекту уявлень. Зокрема, крім звичайних показників інтелекту, розглядається такий нестандартний тип інтелекту, як креативний. І хоча деякі вчені поділяють ці два явища, є ті, хто їх тісно пов'язує.

У наступному підрозділі ми проаналізуємо соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів з акцентом на такий чинник, як інтелект. Формування креативності залежить від багатьох факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, тому важливо визначити їх за-для подальшого дослідження.

1.3. Соціально-психологічні чинники формування креативності у студентів

У вітчизняній психології до соціально-психологічних чинників розвитку творчих здібностей відносяться, наприклад, самооцінка та зовнішня оцінка оточуючих (у молодшому шкільному віці – оцінка з боку педагогів та батьків); соціальний статус, який відбиває становище дитини на системі міжособистісних відносин, що забезпечує його серед однолітків; комфортність соціального оточення. Останнім часом активно розвивається середовищний підхід, спрямований на вивчення впливу природного (сімейного) чи спеціально створеного («збагаченого» освітнього) середовища на креативність. Для розвитку креативності також найважливіше значення має широта сфери спілкування, а не лише загальний рівень інтелектуального клімату сім'ї. Діти, які мають братів і сестер, краще взаємодіють один з одним, менш егоцентричні, наполегливіші в досягненні своїх цілей, більш відкриті досвіду [17, с. 127].

У дослідженні факторів динаміки інтелекту та креативності пропонується виділення у соціальному середовищі двох її аспектів: предметно-інформаційного аспекту та аспекту міжособистісної взаємодії. Найбільшу частку середньої дисперсії індивідуальних відмінностей у розвиток інтелекту та креативності визначає аспект міжособистісної взаємодії, а також підтверджується висновок про більш високу роль батька у формуванні креативності та інтелекту порівняно з впливом матері на цей процес [15, с. 116].

Виявлено, що збагачення освітнього середовища, активна участь учнів у культурно-дозвільній діяльності, що багатопланово впливає на емоційну сферу та формує досвід соціальної взаємодії, більшою мірою впливають на показники розвитку креативності. Як фактор розвитку креативності також розглядають особистість педагога. При взаємодії з учнями педагог персоналізується в них, транслює свою індивідуальність, є прикладом креативної поведінки, а результатом його персоналізації виступає авторитет серед студентів. Екологічна психологія творчості задає особливий погляд на соціально-психологічні чинники розвитку творчої особистості. Йдеться про роль персонального та надперсонального просторів

творчості особистості, а саме про стиль взаємодії педагога як соціально-психологічного чинника динаміки креативності студентів [22, с.145].

Традиційно прийнято протиставляти інтелект і креативність (конвергентні та дивергентні здібності), при цьому дане протиставлення обґрунтовується як теоретично (посилання на те, що це різні за своїми психічними механізмами здібності), так і емпірично (посилання на відсутність значущих кореляційних зв'язків між показниками психометричної креативності). Однак, у сучасних дослідженнях креативності все частіше проводиться ідея про те, що креативний процес характеризується єдністю конвергентних та дивергентних аспектів [11;26].

У психологічній літературі не можна знайти однозначного вирішення проблеми інтелекту та креативності. Погляди варіюються від заперечення творчих здібностей як таких, зокрема креативності, до інтеграції креативності та інтелекту в єдину модель. Перший підхід передбачає, що інтелект діє за допомогою мотиваційної сфери особистості, детермінуючи творчу активність. Протягом ряду років розвивається розуміння креативності як пізнавальної здатності, а точніше пізнавальної самостійності чи інтелектуальної ініціативи. Як наслідок, чітко виділено три якісні типи інтелектуальної ініціативи: стимульно-продуктивний, евристичний, креативний [21, с. 152].

У дослідженні, проведеному Інститутом креативності Марконі, розглядається зв'язок між емоційним інтелектом та креативністю, вивченню якої приділяється недостатньо уваги. Вчені вважають, що те, як людина відчуває і володіє своїми емоціями впливає на його здатність створювати креативні продукти незважаючи на невдачі, що повторюються, підривають віру у власні сили. Високий рівень креативності пов'язаний з таким ступенем емоційного самоаналізу, при якому особистість може успішно долати злети і падіння креативного процесу. Дослідники встановили, що стимули, що здаються незначними, можуть бути корисними в креативному процесі за умови, якщо емоційний інтелект людини розглядає їх як потенційно корисні і об'єднує їх у своє мислення. Якщо людина починає хвилюватися при думці про провал, невдачу, процес утруднюється у світлі того, що інформація

розглядається як дратівлива перешкода, а не корисна для вирішення проблеми [33, с. 500]. Дослідження проведені науковцями показують, що не існує прямого зв'язку між рівнями креативності та інтелектом. Причиною цього може бути те, що інтелект спрямований, перш за все, на пристосування до навколишнього світу, а креативність – на його перетворення. Вчені намагались відокремити креативність від інтелекту, внаслідок цього виділено спеціальний тестовий показник – «коефіцієнт креативності» (Cr) та «коефіцієнт інтелекту» (IQ) [10, с. 217] .

Е. Торренс відкрив так званий «інтелектуальний поріг», суть його полягала у тому, що якщо рівень інтелекту є нижчим 115-120 балів, то інтелект та креативність взаємопов'язані, проте якщо він є вищим, тоді креативність є незалежним фактором. За його теорією, немає креативних людей з низьким рівнем інтелекту, однак, є інтелектуали з низькою креативністю [40, с. 57]. Однак існує й інша думка з цього приводу, за якою високий рівень інтелекту обов'язково передбачає високий рівень креативності і навпаки. Фахівці в галузі інтелекту стверджували, що як таких творчих здібностей (креативності) не існує, доводячи, що для відкриття базових наукових законів достатньо звичайних когнітивних процесів, трансформованих певним чином. Процес вирішення творчих завдань описується як взаємодія інших пізнавальних процесів (мислення, пам'яті та ін.) [1].

Характер співвідношення між інтелектом та креативністю відображається у певних особливостях особистості. Науковцями запропоновано наступні короткі психологічні характеристики учнів з різним співвідношенням цих явищ:

1. Високий інтелект та висока креативність – гарний самоконтроль, сильна цікавість до всього нового, віра у власні можливості, висока здатність до концентрації уваги, а також гарна соціальна інтеграція.
2. Низький інтелект та висока креативність – недостатня самоповага та віра у себе постійний конфлікт між своїми уявленнями про світ та вимогами навчального закладу, страх оцінки з боку суспільства.

3. Високий інтелект та низька креативність – невдачі сприймаються як катастрофа, знижена товариськість, страх самооцінки, ризику та висловлювання своєї думки, енергія спрямована на досягнення успіху у навчанні.

4. Низький інтелект та низька креативність – задоволеність життям та гарна адаптація (принаймні, за зовнішніми ознаками), пасивність, соціальна товариськість [29, с. 162].

Має місце існувати ідея, що включає креативність у структуру інтелекту. Подальший розвиток модель отримала у рамках ресурсного підходу. У ній розглядають інтелект як ресурс, який визначається особливостями організації індивідуального ментального досвіду (збалансованим поєднанням різних - когнітивних, понятійних, метакогнітивних, інтенційних - здібностей) [24, с. 152].

Вченими гіпотетично виділено 16 інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність. Серед них: семантична гнучкість (здатність виявити основну властивість об'єкта та запропонувати новий спосіб його використання), образна адаптивна гнучкість (здатність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки та можливості його використання), семантична спонтанна гнучкість (здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації), оригінальність (здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді), допитливість (чутливість до проблем в навколишньому світі), здатність до розробки гіпотези, «іррелевантність» (логічна незалежність реакції від стимулу), фантастичність (повна відірваність відповіді від реальності) наявності логічного зв'язку між стимулом та реакцією). Гілфорд об'єднав ці здібності під загальною назвою дивергентного мислення, яке проявляється тоді, коли проблема ще тільки має бути виявлена, сформульована і коли не існує заздалегідь запропонованого способу вирішення (на відміну від конвергентного мислення, що орієнтується на відоме вирішення проблеми). Останнім часом поширення набула концепція Стернберга. На його думку, інтелект бере участь і у вирішенні нових завдань, і в автоматизації дій. По відношенню до зовнішнього світу інтелектуальна поведінка може виражатися в

адаптації, виборі типу докільця або його перетворенні. Якщо людина реалізує третій тип відносин, то при цьому вона виявляє творчу поведінку [29;39].

У 2016 році О. Бабицькою та її колегами [1, с. 1738] було проведено дослідження на знаходження зв'язку між інтелектом та креативністю у юнацькому віці. У респондентів переважав високий та середній рівень розвитку загального інтелекту. Крім того, досліджувані показали досить високий рівень розвитку емоційного інтелекту (переважне значення мають високий та середній рівень), що цілком зрозуміло обраною віковою категорією, пов'язаною із завершенням формування емоційно-вольової та мотиваційної сфер. Дослідження невербальної креативності в юнацькому віці виявило переважання досить великої кількості респондентів з низьким рівнем, що і було підтверджено кореляційним аналізом отриманих даних, в результаті якого було виявлено зворотний кореляційний взаємозв'язок між високими показниками рівня розвитку емоційного інтелекту і низькими. Тобто, опитувані з високим рівнем інтелекту мали низький рівень креативності і навпаки. В дослідженні інших вчених отримано значний зв'язок між загальним інтелектом та вербальною креативністю. Цей результат слід розглядати відповідно до припущення про включеність креативності до загальної структури інтелекту. Вони виявили, що психометричний інтелект і психометрична креативність зіставляються не безпосередньо, а через зв'язок окремих інтелектуальних здібностей та креативності: понятійних здібностей з вербальною та невербальною креативністю, математичних – з невербальною креативністю [34, с. 20].

Найбільш цікавими є результати Каліфорнійського лонгітюдного дослідження, організованого в 1921 році. В ході експерименту було організовано 3 етапи по вимірюванню інтелекту: в 1927-1928, 1932-1940 та 1951-1952 роках. Згідно з отриманими даними, всі високоінтелектуальні діти успішно закінчили школу, більшість із них отримали вищу освіту та більш ніж 150 досліджуваних стали докторами наук. Кажучи про творчі досягнення, варто зазначити, що жоден інтелектуал з вибірки не проявив себе в якості особливо талановитого творця в галузі науки, мистецтва чи літератури. Таким чином, високий рівень інтелекту не гарантує

видатних досягнень в творчості – можна бути інтелектуалом, але не мати креативності [9, с. 19].

Л. Подоляк [24, с. 151] наголошує, що оцінки, що отримуються у закладах вищої освіти, особливо на перших курсах, є вельми ненадійним показником задатків до творчої наукової роботи. Вивчення кількох сотень науковців одного великого американського наукового центру не виявило жодного зв'язку між оцінками, отриманими ними у вищих навчальних закладах, та успіхами у дослідницькій роботі. Звідси було зроблено висновок, що під час підбору наукового персоналу не слід керуватися тим, які оцінки проставлено у відомості кандидата. Проте станом на сьогодні існує думка щодо незалежності та водночас взаємодоповнюванні креативності та інтелекту. Було проведено дослідження, де учні та студенти розв'язували різноманітні пізнавальні задачі. Результати цих досліджень довели, що на першому етапі розв'язання кожної із задач досліджувані застосовували дивергентне мислення (креативність), а на останньому етапі - конвергентне мислення (інтелект).

Отже, існує безліч соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів, що включає в себе як аспекти середовища сімейного, внутрішньоособистісного, так і середовища навчального процесу. Самооцінка, оцінка оточуючих, інтелект особистості, стиль взаємодії з викладачем, взаємодія з соціумом та ін. впливають на формування креативності. Багато вчених важливу роль у формуванні креативності виділяють інтелекту людини. Креативність та інтелектуальність (у їх поєднанні) - є важливими компонентами, які сприяють інтенсивному формуванню зі студента повноцінного фахівця, який здатний до постійного пошуку нестандартних способів реалізації будь-якої діяльності, для якого є пріоритетним дивергентний стиль мислення. Також, ці явища є умовою продуктивної інтелектуально-творчої діяльності, а їх розвиток допоможе фахівцю бути конкурентоспроможним як у сфері повсякденної діяльності, так і у сфері науки

Висновки до першого розділу

Таким чином, поняття «креативність» характеризується як загальна універсальна творча здібність, в тій чи іншій мірі притаманна кожній людині. Креативність формується і проявляється в діяльності. Модель формування креативності у студентів в процесі навчання включає в себе різноманітні способи вивчення матеріалу та його викладання. У студентський період формується такий вид креативності, як спеціалізований. В основі креативності лежать понятійні здібності, а саме концептуальні інтелектуальні здібності - продукування нових зв'язків, інтерпретацій, ментальних змістів. Концептуальні здібності є ресурсом не лише для творчої діяльності, але і для всієї інтелектуальної діяльності.

Викладачі сучасних вищих навчальних закладів повинні враховувати, що студенти в майбутньому зіткнуться у роботі з практикою, тому одним із завдань вищої школи стає розвиток креативності учнів. Умови та середовище навчального процесу виступають одним із соціально-психологічних чинників формування креативності у студента. Також серед таких чинників також виділяють самооцінку, інтелект, взаємодію із суспільством, атмосфера в сім'ї. Найбільш популярним серед вчених є дослідження впливу інтелекту на формування креативності у студентів, а саме вивчення закономірностей між рівнем інтелекту та креативності. Одні вчені пов'язують ці два явища, включаючи креативність в структуру інтелекту або ж виділяючи окремий вид інтелекту - креативний. Інші - вважають, що це незалежні одне від одного речі, які, зокрема, взаємодоповнюють одне одного. Так чи інакше, інтелект є одним із головних соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів.

У наступному розділі нашої роботи було розроблене та апробоване емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів, та за його результатами розроблено тренінг для підвищення креативності у студентів.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ

2.1. Організація дослідження та обґрунтування вибору діагностичних методик

Метою дослідження є виявлення соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів, а саме, яким чином інтелект студентів впливає на формування їхньої креативності.

Базою емпіричного дослідження є наукові поняття на психологічні погляди з проблематики дослідження. Креативність – це розумові процеси, що зумовлюють виникнення нових та оригінальних ідей [3]; творча здібність, яка проявляється в окремих видах діяльності [10]; здатність створювати продукт, що відрізняється новизною та нестандартністю [14].

Інтелект – це здатність пристосовуватися до нових умов життя [2]; один із способів набуття знань [15]; розумова активність та вміння раціонально мислити [21]. Розрізняють наступні види інтелекту: музичний, просторовий, лінгвістичний, логіко-математичний, тілесно-кінестетичний, міжособистісний та внутрішньоособистісний [15;35].

Експериментальну групу вибірки становили 32 студентів Національного Авіаційного Університету, учасників ТОСА віком від 18 до 21 року, а 8 студентів, які не є учасниками ТОСА - контрольну. Вони були опитані дистанційно за допомогою гугл-форм. Структура даного психодіагностичного дослідження містить три основні етапи:

- підготовчий;
- проведення експериментального дослідження;

— аналіз і інтерпретація результатів (підготовка психодіагностичного висновку).

На першому (підготовчому) етапі здійснюється збір відомостей про психодіагностичні методики з проблематики соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів. На етапі проведення експериментального дослідження вибірка із 40-а студентів проходить обрані психодіагностичні методики. На третьому етапі проводиться аналіз та інтерпретація результатів отриманих після проходження студентами методик, а також математична обробка цих результатів.

Для вирішення поставлених дослідницьких завдань в роботі були використані наступні теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних:

1. Теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних і практичних досліджень феноменів інтелекту та креативності у вітчизняній та зарубіжній психології.

2. Емпіричні методи:

- Методика КОТ В.Н. Бузина та Е.Ф. Вандерлик (див. Додаток В);
- Анкета Г. Гарднера на тип інтелекту (див. Додаток Б);
- Тест на мислення та креативність Дж. Брунера (див. Додаток А) [25].

Методика КОТ В.Н. Бузина та Е.Ф. Вандерлик зарекомендувала себе як якісний та надійний експрес-метод вивчення загальних інтелектуальних здібностей особистості. Перевага даної методики полягає у високому рівні валідності, надійності, а також у швидкості та зручності проведення й обробці результатів. Методика включає в себе 50 питань, кожне з яких є невеликою задачею, яку потрібно вирішити.

Анкета Г. Гарднера на тип інтелекту розроблена американським психологом та професором Гарвардського університету, що досліджував різноманітні види інтелекту. Методика застосовувалась ним безпосередньо для вивчення його теорії множинного інтелекту, розробленою в 1983 році. Анкета включає в себе 28 тверджень, на які респондент має відповісти «так» або «ні», в залежності від того, чи

стосується певне твердження його. Завдяки цій методиці можна дослідити, який вид інтелекту є найбільш розвиненим в особистості, а також наскільки поширеним є той чи інший тип інтелекту в групі студентів.

Тест на мислення та креативність Дж. Брунера дозволяє визначити базовий тип мислення та виміряти рівень креативності у дорослих. Методика складається із 75 тверджень, на які респондент має відповісти «так» або «ні». Вона розроблена американським психологом, педагогом для дослідження когнітивних процесів. Завдяки цій методиці ми можемо дослідити рівень креативності студентів.

Для математичної обробки даних були використані одновибірний критерій Колмогорова-Смірнова для визначення типу розподілу, а також коефіцієнт кореляції Пірсона, лінійна регресія, кількісний та якісний аналіз.

Отже, ми провели організацію дослідження, обрали та обґрунтували вибір психодіагностичних методик, визначили методи математичної статистики. У наступному підрозділі представлені результати дослідження, результати математичної обробки даних та їх аналіз.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження інтелекту як чинника формування креативності у студентів

За результатами діагностики Методикою КОТ на загальний рівень інтелекту було отримано кількісні дані, представлені у таблицях 2.2.1 та 2.2.2. Табличні дані свідчать, що у більшості респондентів переважає середній рівень інтелекту та рівень вище середнього. У небагатьох виявлено високий рівень інтелекту. Для студентів з достатньо з розвиненим інтелектом характерні наступні якості: здатність до узагальнення та аналізу матеріалу, гнучкість мислення, інертність мислення, швидкість та точність сприйняття, розподіл та концентрація уваги, грамотність, вибір оптимальної стратегії, просторова уява.

Таблиця 2.2.1

Кількісні показники за результатами Методики КОТ
на загальний рівень інтелекту у студентів експериментальної групи

Рівень інтелекту	Кількість студентів	Кількість у %
Низький	0	0
Нижче середнього	0	0
Середній	11	34,4
Вище середнього	13	40,6
Високий	8	25

Низькі результати за даною методикою ні в якому разі не можуть бути ознакою професійної непридатності або нездатності до навчання. Можливо були зроблені помилки в дотриманні умов тестування та розумінні інструкції. В цілому результати на загальний рівень інтелекту свідчать про достатньо високий розвиток у студентів словесних, логічних, числових та просторових здібностей.

Таблиця 2.2.2

Кількісні показники за результатами Методики КОТ
на загальний рівень інтелекту у студентів контрольної групи

Рівень інтелекту	Кількість студентів	Кількість у %
Низький	0	0
Нижче середнього	3	37,5
Середній	4	50

Вище середнього	1	12,5
Високий	0	0

Ми бачимо, що у контрольної групи наявні показники інтелекту нижче середнього, чого не було в експериментальній групі. Загалом переважає середній рівень загального інтелекту. Однак, в експериментальній групі в деяких студентів були наявні високі показники в порівнянні з контрольною.

За результатами діагностики розвитку типів інтелекту методики Г. Гарднера отримано дані, представлені у таблиці 2.2.3 та 2.2.4.

Таблиця 2.2.3

Розподіл кількісних показників за методикою Г. Гарднера
на тип інтелекту у студентів експериментальної групи

	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Лінгвістичний	7 (21,9%)	20 (62,5%)	5 (15,6%)
Логіко-математичний	13 (40,6%)	19 (59,4%)	0
Візуально-просторовий	2 (6,2%)	15 (46,9%)	15 (46,9%)
Музичний	4 (12,5%)	11 (34,4%)	17 (53,1%)
Міжособистісний	1 (3,1%)	10 (31,2%)	21 (65,7%)
Внутрішньоособистісний	4 (12,5%)	9 (28,1%)	19 (59,4%)
Кінестетичний	10 (31,2%)	14 (43,8%)	8 (25%)

Як ми можемо бачити, найбільш розвиненими серед вибірки студентів є музичний, візуально-просторовий, міжособистісний та внутрішньоособистісний інтелекти. Можливо, високий рівень розвитку цих типів пов'язаний з обраною галуззю діяльності, що пов'язана зі спілкуванням з іншими людьми. Проте також у переважно великій кількості студентів розвинені на середньому рівні лінгвістичний, кінестетичний та логіко-математичний інтелект, що може бути пов'язано з обраною в університеті спеціальністю.

Високі показники лінгвістичного інтелекту свідчать про вміння людини ефективно використовувати слова, щоб висловити правильно свою думку. Студент з таким типом інтелекту добре запам'ятовує письмову та усну інформацію, любить читати та може сам написати гарний текст, вимовляє переконливі промови, вміє добре пояснювати, часто використовує гумор, розповідаючи історії. Міжособистісний інтелект відноситься до здатності відчувати почуття інших людей, а також розуміти їхні наміри та мотиви поведінки. Студенти з високим рівнем цього інтелекту добре комунікують з оточуючими, мають навички в невербальному спілкуванні, здатні легко вирішувати конфлікти та створюють позитивні відносини з людьми. Наявність високого рівня внутрішньоособистісного інтелекту характеризується розумінням себе, своїх бажань, сильних та слабких сторін. Такі студенти здатні до самоаналізу, саморефлексії. Логіко-математичний інтелект являє собою вміння розпізнавати закономірності та аналізувати інформацію, швидко вирішення математичних завдань. Високий рівень візуально-просторового інтелекту свідчить про вміння створювати візуальні та просторові образи подумки та оперувати ними. Для студентів з таким типом інтелекту характерним є цікавість до читання, написання текстів, малювання, здатність якісно інтерпретувати картинки, графіки, діаграми. Для студентів з розвиненим музичним інтелектом притаманна наявність почуття ритму, слуху та музичного таланту. Кінестетичний інтелект притаманний тим, хто має чітку координацію, високу рухову активність, тактильну пам'ять та спритність. Кінестетики є фізично витривалими, а також люблять створювати речі своїми руками.

Показники контрольної групи у таблиці 2.2.4 суттєво відрізняються від показників експериментальної. У контрольній групі більше розвинені лінгвістичний, логіко-математичний та кінестетичний інтелект, а в експериментальної ці типи є менш розвиненими. У деяких студентів контрольної групи також є розвиненим візуально-просторовий та музичний, але таких менша кількість.

Таблиця 2.2.4

Розподіл кількісних показників за методикою Г. Гарднера
на тип інтелекту у студентів контрольної групи

	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Лінгвістичний	0	1 (12,5%)	7 (87,5%)
Логіко-математичний	0	3 (37,5%)	5 (62,5%)
Візуально-просторовий	2 (25%)	3 (37,5%)	3 (37,5%)
Музичний	3 (37,5%)	4 (50%)	1 (12,5%)
Міжособистісний	2 (25%)	6 (75%)	0
Внутрішньоособистісний	4 (50%)	4 (50%)	0
Кінестетичний	0	2 (25%)	6 (75%)

За результатами діагностики рівня креативності тестом Дж. Брунера було отримано кількісні дані, представлені у таблиці 2.2.5 та 2.2.6.

Таблиця 2.2.5

Розподіл кількісних показників за тестом Дж. Брунера
на рівень креативності у студентів експериментальної групи

Рівень креативності	Кількість студентів	Кількість у %
Низький	0	0
Середній	11	34,4
Високий	21	65,6

Як ми можемо бачити з табличних даних, у більшості студентів виявлено переважно високі показники креативності. Тобто, у них наявні творчі здібності, спрямовані на створення нових та оригінальних ідей. До професійних завдань, як і до життєвих ситуацій вони підходять нестандартно та незвично.

Таблиця 2.2.6

Розподіл кількісних показників за тестом Дж. Брунера
на рівень креативності у студентів контрольної групи

Рівень креативності	Кількість студентів	Кількість у %
Низький	4	50
Середній	4	50
Високий	0	0

Показники контрольної групи кардинально відрізняються від показників експериментальної. У 50% студентів цієї групи виявлено низький рівень креативності, а в інших 50% - середній. В експериментальної групи, а саме у студентів, які є учасниками ТОСА, переважав високий рівень креативності. Можливо саме діяльність всередині творчого об'єднання зумовила формування креативності на такому високому рівні. Проте, слід зазначити, що при обробці результатів було помічено певну закономірність, а саме: у студентів з вищим рівнем інтелекту

креативність розвинена на нижчому рівні, а у студентів з нижчим рівнем інтелекту виявлено вищі показники креативності. Також високі показники креативності більш притаманні студентам з внутрішньо-особистісним, візуально-просторовим, міжособистісним та музичним типами інтелекту.

На етапі математичної обробки даних ми спочатку визначили тип розподілу даних за допомогою одновибірною критерію Колмогорова-Смірнова, а потім зробили кореляційний аналіз. Результати представлені у таблицях 2.2.7 та 2.2.8. Про нормальний тип розподілу даних свідчить асимптичне значення більше від 0,05. При даному типі розподілу для виявлення кореляційних зв'язків ми використаємо коефіцієнт кореляції Пірсона.

Таблиця 2.2.7

Результати визначення типу розподілу даних
за одновибірним критерієм Колмогорова-Смірнова

	Асимптичне значення
Лінгвістичний інтелект	0,095
Логіко-математичний інтелект	0,106
Музичний інтелект	0,472
Візуально-просторовий інтелект	0,283
Міжособистісний інтелект	0,074
Внутрішньоособистісний інтелект	0,217
Кінестетичний інтелект	0,342
Загальний інтелект	0,576
Креативність	0,099

Результати кореляційного аналізу за допомогою
коефіцієнта кореляції Пірсона

	Креативність
Лінгвістичний інтелект	-0,433* 0,03
Логіко-математичний інтелект	-0,502 0,213
Музичний інтелект	-0,634** 0,00
Візуально-просторовий інтелект	0,569* 0,041
Міжособистісний інтелект	0,737* 0,028
Внутрішньоособистісний інтелект	-0,819** 0,004
Кінестетичний інтелект	0,614* 0,034
Загальний інтелект	0,921** 0,01

Примітка: * - кореляція значима на рівні 0,05

** - кореляція значима на рівні 0,01

Провівши кореляційний аналіз було виявлено прямі значимі зв'язки між креативністю та: візуально-просторовим інтелектом (середньої сили), міжособистісним інтелектом (сильний), кінестетичним інтелектом (середньої сили) та загальним інтелектом (сильний). При підвищенні цих типів інтелекту підвищується і рівень креативності особистості. Також було виявлено обернені зв'язки між креативністю та: лінгвістичним інтелектом (середньої сили), музичним інтелектом

(сильний), внутрішньоособистісним інтелектом (сильний). При зниженні цих типів інтелекту підвищується рівень креативності.

Гіпотезою є те, що інтелект підсилює рівень креативності. Нижче представлені результати лінійної регресії у таблицях 2.2.9., 2.2.10. та 2.2.11.

Таблиця 2.2.9

Сумарна модель лінійної регресії

Модель	R	R-квадрат	Коригований R-квадрат	Стандартна помилка оцінки
1	0,781a	0,767	0,752	1,50284

Предиктори (константа), лінгвістичний, музичний, візуальний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, кінестетичний, загальний

Залежна змінна: креативність

На цій таблиці слід звернути увагу на стовпчик R та R-квадрат. Чим ближчі ці два значення до одиниці, тим більший відсоток дисперсії залежної змінної пояснює регресійна модель. У даному випадку близько 76% дисперсії залежної змінної пояснюється саме тими незалежними змінними, що обрані для моделі. Іншими словами, це пояснює наскільки тісний зв'язок є між креативністю та типами інтелекту. Значущість критерію Фішера, представлена у таблиці 2.2.10., є меншою за 0,05, тому дана регресія може бути проінтерпретована.

Таблиця 2.2.10

ANOVA^b

Модель	Сума квадратів	т. св.	Середній квадрат	F	Значимість

Регресія	473,429	40	473,4	4,45	0,026 ^a
Залишок	0,000	0			
Всього	568,656	40			

Предиктори (константа), лінгвістичний, музичний, візуальний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, кінестетичний, загальний

Залежна змінна: креативність

Таблиця 2.2.11

Коефіцієнти^a

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Значимість
	B	Стандартна помилка	Бета		
1 (константа)	14277,098	0,690		8,679	0,000
Лінгвістичний	-3,442	0,045	-0,200	-1,747	0,000
Візуальний	2,416	0,017	3,423	0,503	0,004
Музичний	-25,528	0,073	-30,280	3,514	0,042
Міжособист.	1,644	0,008	1,783	0,106	0,036
Вн.-особ.	-2,373	0,036	-0,810	-2,017	0,002
Кінестетичний	221,428	0,052	-17,065	-5,392	0,023
Загальний	243,041	0,044	12,527	3,431	0,017

Залежна змінна: креативність

Показник Бета показує внесок типів інтелекту в регресійну модель, а висока значимість дає нам зрозуміти, що незалежні змінні (лінгвістичний, музичний, візуально-просторовий, кінестетичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний та загальний інтелекти) є дійсно значущими для передбачення залежної змінної «креативність». Таким чином, за допомогою коефіцієнта B ми можемо розробити наступне рівняння регресії:

КРЕАТИВНІСТЬ = 14277,098 – 3,442 (лінгвістичний) + 2,416 (візуальний) – 25,528 (музичний) + 1,644 (міжособистісний) – 2,373 (внутрішньоособистісний) +221,428 (кінестетичний) + 243,041(загальний)

Тобто, залежна змінна «креативність» детермінується такими незалежними змінними як: «лінгвістичний інтелект» (обернений зв'язок), «візуальний інтелект» (прямий зв'язок), «музичний інтелект» (обернений зв'язок), «міжособистісний інтелект» (прямий зв'язок), «внутрішньоособистісний інтелект» (обернений зв'язок), «кінестетичний інтелект» (прямий зв'язок) та «загальний інтелект» (прямий зв'язок).

Отже, ми провели дослідження соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів. У більшості студентів експериментальної групи переважає рівень загального інтелекту вище середнього та високий рівень. У контрольній групі виявлено середній інтелект та нижче середнього. Серед студентів експериментальної групи поширені такі типи інтелекту, як: музичний, візуально-просторовий, міжособистісний та внутрішньоособистісний. Студенти контрольної групи мають загалом розвинені логіко-математичний інтелект та лінгвістичний. Креативність в експериментальної групи розвинена на високому рівні, а в контрольній - на низькому та середньому. У наступному підрозділі розроблено тренінгову програму щодо підвищення рівня креативності у студентів з урахуванням результатів дослідження.

2.3. Розробка тренінгу для підвищення рівня креативності у студентів

Кореляційний та регресійний аналіз показав, що формування креативності залежить від підвищення рівня загального інтелекту та його окремих типів: візуально-просторового, музичного, кінестетичного, внутрішньоособистісного, міжособистісного та лінгвістичного. Для підвищення рівня креативності у студентів нижче запропоновано тренінгову програму.

Тема: Підвищення креативності

Мета: сприяти формуванню та розвитку креативності у студентів.

Необхідний час: 1 година 40 хвилин.

Завдання тренінгу:

1. Усвідомлення та подолання бар'єрів для прояву та розвитку креативності.
2. Усвідомлення характеристик креативного середовища та особливостей креативної поведінки.
3. Формування навичок та вмінь управління креативним процесом.

Матеріали: листи А4, ручка.

I Етап - Розігрів

На початку тренінгу кожен учасник представляється та говорить, що він очікує від тренінгу, які завдання особисто для себе хоче досягти. Усі очікування записуються ведучим тренінгу на листі А4.

Вправа № 1 “Привітання”

Час на виконання: 10 хв.

У двох шеренгах – за командою ведучого, рухатися назустріч один одному та невербально привітати іншого. Після кожного контакту посунути шеренгу на один крок. У кожній новій спробі використати нову форму привітання.

II Етап - Основна частина розвитку креативності

Ведучий тренінгу пояснює сутність самого поняття креативності, запитує учасників, як вони розуміють це явище, що воно для них означає.

Вправа №2 “Пошук зв’язку”

Час на виконання: 20 хв.

Кожному учаснику тренінгу надається лист А4 та ручка. На ньому вони повинні написати 5 власних явищ пов’язаних із креативністю та свободою, зображуючи це як причинно-наслідковий зв’язок. Наприклад:

- креативність - соціум - свобода;
- креативність - ідея - свобода;
- креативність - дія - свобода;
- креативність - людина - свобода;
- креативність - розум - свобода.

Тепер кожен по черзі повинен відповісти послідовно на запитання:

- як доданий вами елемент допоможе перейти від початку (від креативності) до кінця (до свободи)?

- як доданий елемент допоможе перейти від кінця (від свободи) до початку (до креативності)?
- які властивості доданого елемента посилюють першу частину (креативність)?
- які властивості доданого елемента посилюють другу частину (свободу)?
- поставте замість свого елемента в центр його антонім, що зміниться?

Вправа виконується загалом за допомогою методу асоціацій. Окрім того, у кожного учасника унікальні відповіді, а тому всі можуть спостерігати за проявом креативності іншого, беручи когось як зразок прояву креативності.

Вправа № 3 “Креативність та життя”

Час на виконання: 15 хв.

Знову ж таки учасникам знадобиться ручка та лист А4. Їм надається декілька словосполучень зі слів “креативність” та “життя” (та їх похідних):

- креативність із життя;
- життя із креативності;
- життєва креативність;
- креативне життя;
- життя поза креативністю;
- креативність поза життям;
- життя від креативності.

Записавши якнайбільше комбінацій, учасникам потрібно знайти для кожної ідею або написати мотивуючий слоган. Серед них будуть ті, які допоможуть побачити новий кут між цими двома словами.

Брейншторм

Учасники тренінгу діляться на дві команди, їм надаються листи А4 та ручки. Кожна команда рівно за 5 хвилин має скласти якомога більше слів з букв слова КРЕАТИВНІСТЬ. Кожен раз, коли команда складає нове слово, хтось із її членів підіймає руку. Таким чином, на кожного з учасників тренінгу діють такі фактори, як: суперництво та обмежений час, що дуже часто трапляється в професійній сфері та в навчальній, тому важливо навчитися продукувати ідеї в умовах дії таких факторів.

Вправа №4 “Імпровізаційний письменник”

Час на виконання: 15 хв.

Учасникам надається будь-яких 6 іменників, наприклад: пес, дорога, дерева, мрії, відображення, щастя. Кожен повинен на листі А4 написати невеликий імпровізаційний твір з цими словами. Твір повинен бути логічно побудованим, наприклад:

“Закінчилась остання шкільна весна. Я йду по дорозі додому після мого найостаннішого в житті дзвоника. За мною біжить пес від самої школи, напевно просить, аби я туди повернувся, проте я дивлюсь на такі зелені та високі дерева і думаю про майбутнє. Адже деревам не потрібно обирати, ким вони хочуть бути, у них немає ніяких мрій, їм легко. Проходячи повз калюжу, я побачив своє відображення і в голові промайнула думка: “Який би шлях я не обрав, я впевнений, що в моєму житті буде щастя”.”

Вправа №5 “Інтерв’ю”

Час на виконання: 15 хв.

Кожен з учасників обирає якийсь неживий предмет (шафа, ліхтар, тарілка і т.д.). Потім учасник на декілька хвилин уявляє себе цим предметом, а інші учасники беруть у нього інтерв’ю, під час якого задають найрізноманітніші питання, як-от: “Що тобі найбільше подобається у своєму житті?” і якщо учасник обрав собі за предмет дзеркало він може відповісти щось наприклад: “Мені подобається давати розуміти людям, наскільки вони всі прекрасні” і тому подібне.

III Етап - Завершення

На етапі завершення учасники діляться на дві групи, а ведучий ставить завдання написати рекомендації щодо того, яким чином можна зробити своє життя більш креативним.

РЕФЛЕКСІЯ. Вкінці всі обговорюють результати тренінгу та чи збігаються вони із записаними ведучим очікуваннями, розповідають, що сподобалось, а що ні та що з тренінгу будуть використовувати у власному житті.

Висновки до другого розділу

У даному розділі проводилося емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів, а саме вплив різних типів інтелекту. Результати аналізу емпіричних даних та їх математичної обробки з даної тематики дозволяє сформулювати наступну позицію, відповідно до якої:

1. У більшості студентів експериментальної групи переважає рівень загального інтелекту вище середнього та високий рівень. У контрольної групи виявлено середній інтелект та нижче середнього. Досить поширеними серед студентів експериментальної групи є такі типи інтелекту, як: музичний, візуально-просторовий, міжособистісний та внутрішньоособистісний, що може бути пов'язано з обраною галуззю діяльності, яка передбачає спілкування та контактування з людьми. Студенти контрольної групи мають загалом розвинені логіко-математичний інтелект та лінгвістичний. Креативність в експериментальної групи розвинена на високому рівні, а в контрольної - на низькому та середньому.

2. На етапі математичної обробки виявлено значимі кореляційні зв'язки між креативністю та деякими типами інтелекту. З лінгвістичним, музичним та внутрішньоособистісним інтелектами у креативності обернені зв'язки, а з візуально-просторовим, міжособистісним, кінестетичним та загальним інтелектами – прямі. Виявлені зв'язки дозволили провести регресійний аналіз, аби виявити вплив типів інтелекту на формування креативності. Регресійна модель підтвердилася високими показниками критерію Фішера та його значимості. За результатами регресії було виявлено, що типи інтелекту впливають на креативність близько на 76%.

3. Зважаючи на результати дослідження, було розроблено тренінгову програму для підвищення рівня креативності у студентів, що включає 5 різнопланових вправ, які спрямовані на розвиток нестандартного мислення, пошуку нових ідей.

ВИСНОВКИ

У даному дослідженні розглядалися теоретичні аспекти проблеми соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів, а також емпіричне дослідження з даної проблематики. Аналіз літературних джерел з даної тематики й результати аналізу емпіричних даних та їх математичної обробки дозволяє сформулювати наступну позицію, відповідно до якої:

1. Поняття «креативність» характеризується як загальна універсальна творча здібність, в тій чи іншій мірі притаманна кожній людині. Креативність формується і проявляється в діяльності. Модель формування креативності у студентів в процесі навчання включає в себе різноманітні способи вивчення матеріалу та його викладання. У студентський період формується такий вид креативності, як спеціалізований. В основі креативності лежать понятійні здібності, а саме концептуальні інтелектуальні здібності - продукування нових зв'язків, інтерпретацій, ментальних змістів. Концептуальні здібності є ресурсом не лише для творчої діяльності, але і для всієї інтелектуальної діяльності.

Викладачі сучасних вищих навчальних закладів повинні враховувати, що студенти в майбутньому зіткнуться у роботі з практикою, тому одним із завдань вищої школи стає розвиток креативності учнів. Умови та середовище навчального процесу виступають одним із соціально-психологічних чинників формування креативності у студента. Також серед таких чинників також виділяють самооцінку, інтелект, взаємодію із суспільством, атмосфера в сім'ї. Найбільш популярним серед вчених є дослідження впливу інтелекту на формування креативності у студентів, а саме вивчення закономірностей між рівнем інтелекту та креативності. Одні вчені пов'язують ці два явища, включаючи креативність в структуру інтелекту або ж виділяючи окремий вид інтелекту - креативний. Інші - вважають, що це незалежні одне від одного речі, які, зокрема, взаємодоповнюють одне одного. Так чи інакше, інтелект є одним із головних соціально-психологічних чинників формування креативності у студентів.

2. У більшості студентів експериментальної переважає рівень загального інтелекту вище середнього та високий рівень. У контрольної групи виявлено середній інтелект та нижче середнього. Досить поширеними серед студентів експериментальної групи є такі типи інтелекту, як: музичний, візуально-просторовий, міжособистісний та внутрішньоособистісний, що може бути пов'язано з обраною галуззю діяльності, яка передбачає спілкування та контактування з людьми. Студенти контрольної групи мають загалом розвинені логіко-математичний інтелект та лінгвістичний. Креативність в експериментальної групи розвинена на високому рівні, а в контрольної - на низькому та середньому.

3. На етапі математичної обробки виявлено значимі кореляційні зв'язки між креативністю та деякими типами інтелекту. З лінгвістичним, музичним та внутрішньоособистісним інтелектами у креативності обернені зв'язки, а з візуально-просторовим, міжособистісним, кінестетичним та загальним інтелектами – прямі. Виявлені зв'язки дозволили провести регресійний аналіз, аби виявити вплив типів інтелекту на формування креативності. Регресійна модель підтвердилася високими показниками критерію Фішера та його значимості. За результатами регресії було виявлено, що типи інтелекту впливають на креативність близько на 76%.

4. Зважаючи на результати дослідження, було розроблено тренінгову програму для підвищення рівня креативності у студентів, що включає 5 різнопланових вправ, які спрямовані на розвиток нестандартного мислення, пошуку нових ідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабицька Є. А. Взаємозв'язок інтелекту і креативності в юнацькому віці / Є. А. Бабицька, А. В. Корнієнко, Ю. М. Маренкова. // Молодий вчений. — 2016. — № 11 (115). — С. 1735-1739.
2. Байсара Л. І. Множинність прояву видів інтелекту [Текст]: конспект лекцій / Л.І.Байсара. – Д.: РВВ ДНУ, 2010. - 96 с.
3. Бартош О.П. Багатофакторні моделі обдарованості: до проблеми розуміння природи обдарованості. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. № 80, Т.1. С.16–23.
4. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика особистості : понятійний апарат та методи дослідження / Л.Ф. Бурлачук // Психологія і суспільство. - 2014. - № 4. С. 85-102.
5. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика особистості/ Л.Ф. Бурлачук. К.: Київ.1989, - 485 с.
6. Галян І. М. Психодіагностика. Навчальний посібник / І. М. Галян . - К.: Академвидав. - 2009. - 464 с.
7. Дун, Цзяньбін Проблема формування творчого потенціалу студентів факультетів мистецтв у сучасних наукових дослідженнях / Цзяньбін Дун // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. О. Бартош. – Ужгород : Говерла, 2022. – Вип. 1 (50). – С. 94–97.
8. Заболотна Н. М. Інтелектуальні здібності як потенціал і ресурс людини / Н. М. Заболотна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Психологія. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – №1. – С.12–16.
9. Зазимко О.В. Психологічні основи ідентифікації творчої обдарованості в юнацькому віці. Автореф. дис... канд. психол. наук. – К., 2003. – 23 с.
10. Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особистості: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 1996. – 296 с.

11. Клименко В.В. Механізм творчості: чи можна його розвивати. – К.: Шкільний світ, 2001. – 96 с.
12. Козирєв М.П. Професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу / М.П. Козирєв, Ю.Р. Козловська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць / головний редактор М. М. Цимбалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 1. С. 305-313.
13. Корчуганова І.П. Індивідуально-психологічні особливості та соціальні умови розвитку обдарованих дітей. Метод. реком. – Луцьк, 1997. – 33 с
14. Кульчицька О. І. Соціально-психологічні фактори формування таланту // Практична психологія та соціальна робота. - 2007. - № 1. - С. 13-24.
15. Лещенко М. Зарубіжний досвід використання теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера в навчальному процесі / М. Лещенко, В. Гринько // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2017. - № 10. - С. 113-131.
16. Лісовська Л. С. Моделі формування та методи стимулювання організаційної творчості / Л. С. Лісовська, А. А. Терехух, М. М. Гацук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М. М. Палінчак. – Ужгород, 2019. – Вип. 25, Ч. 1. – С. 138-143.
17. Михайлова, О. Л. Взаємозв'язок креативності, творчості та інтелекту особистості як наукова проблема. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. - Вип. 21 (31). - С. 25-28.
18. Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З., Чала Ю.М. Психосемантика інтелекту. Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Рівне : МЕРУ імені академіка Степана Дем'янчука, 2018. – 134 с.
19. Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Рівні та види інтелекту особистості. Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень. Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Переяслав-Хмельницький, 21 березня 2018) / відп. ред. О.В. Дробот. – К. : Талком, 2018. – С. 125–129.

20. Моляко В.А. Психологічні проблеми творчої діяльності. – К.: Знання, 1999. – 16 с.
21. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. – К. Ліра-К:, 2020. – 564 с.
22. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма // Соціальна психологія. – 2004. – № 2. – С. 140 – 146.
23. Плохих В. В. Інтелектуальні здібності у студентів з адиктивною схильністю щодо прослуховування музики / В. В. Плохих, О. С. Кадуха // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. - 2021. - Вип. 1. - С. 32-40.
24. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців // Психологія вищої школи. Навчал. посіб. для магістрів і аспірантів. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – С. 149 – 153.
25. Практикум з загальної психології для студентів педагогічних вузів. Навч. посібник. Упоряд.: Т. В. Пашукова, А. В. Допіра, Р. В. Дияконів. - М, 1996.
26. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості. – К.: АПН України, ІПППО, 1996. – 236 с.
27. Роменець В.А. Психологія творчості. Навч. посіб. (2-ге вид.). – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
28. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
29. Трифонова А.В. Співвідношення понятійних, креативних когнітивних здібностей і реальних інтелектуальних досягнень в структурі індивідуального інтелектуального ресурсу // Акмеологія, 2015. № 3. С. 161–163.
30. Черножук Ю.Г. Психологія творчості. Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ. – Одеса: Державний заклад ПНПУ ім. К.Д.Ушинського. – 2010. – 182 с.
31. Шмаргун В. Інтелектуальні здібності людини / В. Шмаргун, А. Гапонько // Проблеми гуманітарних наук. Серія : Психологія. - 2015. - Вип. 35. - С. 251–262.

32. Яковенко О.В. Интеллект та мислення. Психологічний практикум. /О.В. Яковенко Методичний посібник. - К.: ТОВ «НВП ІНТЕРСЕРВІС», 2017. - Частина 1. - 48 с.
33. Barron, Frank and David M. Harrington. Creativity, Intelligence and Personality // Annual Review of Psychology. - 1981. - V 32. - P. 498-507.
34. Cropley A.J. Creative intelligence: a concept of true' giftedness // High Ability Studies. – 1994. – Vol.1 - v15. – No. 1. – P. 6 – 23.
35. Gardner H. Three Distinct Meanings of Intelligence. In: Sternberg R., Lautry J., Lubart T. (Eds.). Models of Intelligence: International Perspectives. Washington: American Psychological Association, 2003. PP. 43–54.
36. Lubart T. In Search of Creative Intelligence. In: Sternberg R., Lautry J., Lubart T. (Eds.). Models of Intelligence: International Perspectives. Washington: American Psychological Association, 2003. PP. 279–292.
37. Rotbenberg A. Psychopathology and creative cognition. A comparison of hospitalized patients, Nobel laureates and controls // Archives of General Psychiatry. - 1983. -V. 40. - N 9. - P. 586-598.
38. Sabatella M. L. P. Intelligence and Giftedness: Changes in the Structure of the Brain // Gifted Education International. – 1999. – Vol. 13. – No. 3. – P. 226 – 237.
39. Sternberg R. Construct Validity of the Theory of Successful Intelligence. In: Sternberg R., Lautry J., Lubart T. (Eds.). Models of Intelligence: International Perspectives. Washington: American Psychological Association, 2003. PP. 55–77.
40. Torrance E. P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Scholastic Testing Service, Inc., 1974.
41. Urban K. K., Recent trends in creativity research and theory in Western Europe. European Journal for High Ability, 1. - P 99 - 113.
42. Visser B.A., Ashton M.C., Vernon Ph.A. Beyond g: Putting multiple intelligences theory to the test // Intelligence. – 2006. – Vol. 34. – No. 5. – P. 487 – 502.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Тест на мислення і креативність. Діагностика за методикою Дж. Брунера

Інструкція Кожна людина має переважаючий певний тип мислення. Цей опитувальник допоможе визначити тип свого мислення. Якщо згодні з висловом, у бланку поставте «+», якщо немає «-».

Тестовий матеріал.

1. Мені легше щось зробити, ніж пояснити, чому я так зробив(а).
2. Я люблю настроювати програми для комп'ютера.
3. Я люблю читати художню літературу.
4. Я люблю живопис (скульптуру).
5. Я не вважав за краще б роботу, в якій все чітко визначено.
6. Мені простіше засвоїти щось, якщо маю можливість маніпулювати предметами.
7. Я люблю шахи, шашки.
8. Я легко викладаю свої думки як у усній, так і в письмовій формі.
9. Я хотів би займатися колекціонуванням.
10. Я люблю та розумію абстрактний живопис.
11. Я скоріше хотів би бути слюсарем, ніж інженером.
12. Для мене алгебра цікавіша, ніж геометрія.
13. У художній літературі для мене важливіше не що сказано, бо як сказано.
14. Я люблю відвідувати видовищні заходи.
15. Мені не подобається регламентована робота.
16. Мені подобається щось робити своїми руками.

17. У дитинстві я любив створювати свою систему слів/знаків/шифр для листування з друзями.
18. Я надаю великого значення формі вираження думок.
19. Мені важко передати зміст оповідання без його образного уявлення.
20. Не люблю відвідувати музеї, оскільки вони однакові.
21. Будь-яку інформацію я сприймаю як посібник до дії.
22. Мене більше приваблює товарний знак фірми, ніж назва.
23. Мене приваблює робота коментатора радіо, телебачення.
24. Знайомі мелодії викликають у мене у голові певні картини.
25. Люблю фантазувати.
26. Коли я слухаю музику, то мені хочеться танцювати.
27. Мені цікаво розбиратися в кресленнях та схемах.
28. Мені подобаються художня література.
29. Знайомий запах викликає всю картину подій, що сталися багато років тому.
30. Різноманітні захоплення роблять життя людини багатшим.
31. Істинно тільки те, що можна помацати руками.
32. Я віддаю перевагу точним наукам.
33. Я за словом у кишеню не лізу.
34. Люблю малювати.
35. Один і той самий спектакль/фільм можна дивитися багато разів, головне гра акторів, нова інтерпретація.
36. Мені подобалося у дитинстві збирати механізми з деталей конструктора.
37. Мені здається, що я зміг би вивчити стенографію.

38. Мені подобається читати вірші вголос.
39. Я згоден з твердженням, що краса врятує світ.
40. Я вважав за краще б бути закрійником, а не кравцем.
41. Краще зробити табурет руками, ніж займатися її проектуванням.
42. Мені здається, що я зміг(ла) б опанувати професію програміста.
43. Люблю поезію.
44. Перш ніж виготовити якусь деталь, спочатку роблю креслення.
45. Мені більше подобається процес діяльності, ніж її кінцевий результат.
46. Для мене краще попрацювати в майстерні, ніж вивчати креслення.
47. Мені цікаво було б розшифрувати давні таємниці.
48. Якщо мені потрібно виступити, то я завжди готую свою промову, хоча впевнений(а), що знайду необхідні слова.
49. Більше люблю вирішувати завдання з геометрії, ніж з алгебри.
50. Навіть у налагодженій справі намагаюся творчо змінити щось.
51. Я люблю вдома займатися рукоділлям, майструвати.52. Я зміг(ла) б опанувати мови програмування.
53. Мені неважко написати твір на задану тему.
54. Мені легко уявити образ неіснуючого предмета чи явища.
55. Я іноді сумніваюся навіть у тому, що для інших є очевидним.
56. Я вважав за краще б сам(а) відремонтувати праску, ніж нести її в майстерню.
57. Я легко засвоюю граматичні конструкції мови.
58. Люблю писати листи.
59. Сюжет фільму можу уявити як ряд образів.

60. Абстрактні картини дають велику їжу для роздумів.
61. У школі мені найбільше подобалися уроки праці, домоводства.
62. У мене не викликає труднощів вивчення іноземної мови.
63. Я охоче щось розповідаю, якщо мене просять друзі.
64. Я легко можу уявити в образах зміст почутого.
65. Я не хотів би підкоряти своє життя певній системі.
66. Я частіше спочатку зроблю, а потім думаю про правильність, рішення.
67. Думаю, що зміг(ла) вивчити китайські ієрогліфи.
68. Не можу не поділитися щойно почутою новиною.
69. Мені здається, що робота сценариста/письменника цікава.
70. Мені подобається робота дизайнера.
71. При вирішенні якоїсь проблеми мені легше йти методом спроб та помилок.
72. Вивчення дорожніх знаків не склало / не складе мені труднощів.
73. Я легко знаходжу спільну мову з незнайомими людьми.

Обробка та аналіз даних проводиться наступним чином: підраховується сума «+» по кожній шкалі.

Предметне мислення – 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36, 41, 46, 51, 56, 61, 66, 71.

Символічне мислення – 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42, 47, 52, 57, 62, 67, 72.

Знакове мислення – 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43, 48, 53, 58, 63, 68, 73.

Образне мислення – 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39, 44, 49, 54, 59, 64, 69, 74.

Креативність – 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75.

Анкета за типами інтелекту Г. Гарднера

Інструкція: Позначте номери тверджень, які відповідають Вам.

Текст опитувальника:

1. Я вміло працюю із предметами.
2. У мене гарне почуття напрямку.
3. Я маю природну здатність вирішувати суперечки між друзями.
4. Я можу легко запам'ятовувати слова пісень.
5. Я можу пояснювати теми, які іншим важко пояснювати.
6. Я завжди роблю все поетапно.
7. Я добре знаю себе і завжди розумію, чому я роблю так, а не інакше.
8. Мені подобається робота з громадськістю та громадські заходи.
9. Я добре навчаюсь, слухаючи інших.
10. Коли я слухаю музику, у мене змінюється настрій.
11. Мені подобаються загадки, кросворди, логічні завдання.
12. Для мого навчання дуже важливим є візуальне подання матеріалу: таблиці, графіки, схеми.
13. Я чутливий до настрою та переживань оточуючих.
14. Я навчаюсь краще, коли мені щось потрібно робити самостійно.
15. Перед тим, як вивчати щось, мені треба розуміти, що в цьому є щось потрібне.
16. Я люблю самотність і тишу під час роботи та роздумів.
17. У складних музичних творах можу на слух вичленувати окремі музичні інструменти.
18. Я можу зорво легко уявити сцени, які я пам'ятаю або які я вигідав.
19. Маю багатий словниковий запас.
20. Я люблю робити записи, письмові замальовки.
21. У мене добре почуття рівноваги, я люблю рух.
22. Я можу бачити закономірності між поняттями та явищами.
23. У команді я співпрацюю з іншими, прислухаюся до їхніх ідей.

24. Я спостерігає і часто бачу те, що не бачать інші.
25. Мене легко вивести із себе.
26. Я люблю працювати та навчатися окремо від інших.
27. Я люблю писати музику.
28. Я можу оперувати числами та вирішувати складні математичні завдання.

Обробка здійснюється шляхом підрахування «+» за всіма шкалами.

Лінгвістичний - 5, 9, 19, 20

Математико-логічний – 6, 11, 22, 28

Візуально-просторовий – 2, 12, 18, 24

Музичний – 4, 10, 17, 27

Міжособистісний – 3, 8, 13, 23

Внутрішньоособистісний - 7, 15, 16, 26

Кінестетичний – 1, 14, 21, 25

Методика КОТ В.Н. Бузина та Е.Ф. Вандерлик

Тест, який Вам буде запропоновано зараз, містить 50 питань. На виконання тесту Вам дається 15 хвилин. Дайте відповідь на стільки запитань, на скільки зможете, і не витрачайте багато часу на одне питання. Якщо необхідно - користуйтеся папером для запису. Про те, що Вам не зрозуміло, запитайте зараз. Під час виконання тесту відповіді на ваші питання даватися не будуть.

Після команди «Почали!» перегорніть сторінку і починайте працювати. Через 15 хвилин, по команді, відразу ж припиніть виконання завдань, перегорніть сторінку і відкладіть ручку. Зосередьтеся. Покладіть ручку праворуч від себе. Чекайте команди.

1. Одинадцятий місяць року - це: жовтень, травень, листопад, лютий.
2. «Суворий» є протилежним за значенням слова: різкий, строгий, м'який, жорсткий, негідатливий
3. Яке з наведених нижче слів відмінно від інших: певний, сумнівний, впевнений, довіра, вірний
4. Дайте відповідь Так чи Ні.

• Скорочення «н. е.» означає: «нашої ери»
(нової ери)?

5. Яке з наступних слів відмінно від інших: співати, дзвонити базікати слухати говорити
6. Слово «бездоганний» є протилежним за своїм значенням слова: незаплямований, непристойний, негідатливий, невинний, класичний

7. Яке з наведених нижче слів ставиться до слова «жувати» як нюх і ніс: солодкий, мова, запах, зуби, чистий

8. Скільки з наведених нижче пар слів є повністю ідентичними?

- Sharp M. C. Sharp M. C.
- Filder E. H. Filder E. N.
- Connor M. G. Conner M. G.
- Woesner O. W. Woerner O. W.
- Soderquist P. E. Soderquist B. E.

9. «Ясний» є протилежним за змістом слова: очевидний, явний, недвозначний, виразний, тьмянний

10. Підприємець купив кілька старих автомобілів за 3500 доларів, а продав їх за 5500 доларів заробивши при цьому 50 доларів за автомобіль. Скільки автомобілів він продав?

11. Слова «стук» та «сток» мають: подібне значення, протилежне, ні подібне, ні протилежне

12. Три лимона коштують 45 центів. Скільки коштує 1,5 дюжини.

13. Скільки з цих 6 пар чисел є повністю однаковими?

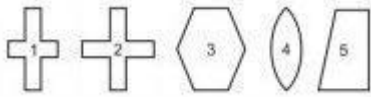
1. 5296 5296
2. 66986 69686
3. 834426 834426
4. 7354256 7354256
5. 61197172 61197172
6. 83238224 83238234

14. «Близький» є протилежним слову: дружній, приятельський, чужий, рідний, інший.

15. Яке число є найменшим: 6; 0,7; 9; 36; 0,31; 5

16. Розставте пропоновані нижче слова в такому порядку, щоб вийшло правильна пропозиція. В якості відповіді запишіть дві останні літери останнього слова.

- одні догляду вони були після нарешті залишилися

17. Який з наведених нижче п'яти малюнків найбільш відрізняється від інших?

18. Два рибалки зловили 36 риб. Перший зловив в 8 разів більше, ніж другий. Скільки зловив другий?

19. «Сходити» і «віродити» мають: подібне значення, протилежне, ні подібне, ні протилежне.

20. Розставте пропоновані нижче слова в такому порядку, щоб вийшло твердження. Якщо воно правильно, то відповідь буде П, якщо неправильно - Н.

- Мохом обороти камінь набирає зарослий.

21. Дві з наведених нижче фраз мають однаковий зміст, знайдіть їх:

1. Тримати ніс за вітром.
2. Порожній мішок не варто.
3. Троє лікарів не краще одного.
4. Не все те золото, що блищить.
5. У семи няньок дитя без ока.

22. Яке число має стояти замість знака «?»:

- 73 66 59 52 45 38 ?

23. Тривалість дня і ночі у вересні майже така ж, як і в: червні, березні, травні, листопаді.

24. Припустимо, що перші два твердження вірні. Тоді заключне буде:

1. вірно,
2. невірно,
3. невизначено
- Всі передові люди - члени партії.
- Всі передові люди займають великі пости.
- Деякі члени партії займають великі пости.

25. Поїзд проходить 75 см за $1/4$ с. Якщо він буде їхати з тією ж швидкістю, то яку відстань він пройде за 5 с?

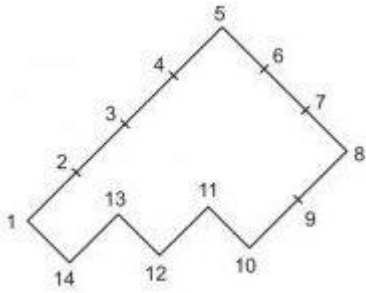
26. Якщо припустити, що два перших твердження вірні, то останнім:

1. вірно,
2. невірно,
3. невизначено
- Борі стільки ж років, скільки Маше.
- Маша молодше Жені.
- Боря молодше Жені.

27. П'ять півкілограмових пачок м'ясного фаршу стоять 2 долара. Скільки кілограм фаршу можна купити за 80 центів?

28. Розстилати і розтягнути. Ці слова:

1. схожі за змістом,
2. протилежні,
3. ні схожі, ні протилежні.

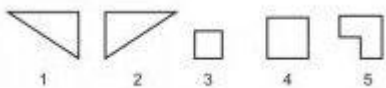

29. Розділіть цю геометричну фігуру прямою лінією на дві частини так, щоб, склавши їх разом, можна було отримати квадрат:

30. Припустимо, що перші два твердження вірні. Тоді останнє буде:

1. вірно,
2. невірно,
3. невизначено
- Саша привітався з Машею.
- Маша привіталася з Дашею.
- Саша не привітався з Дашею.

31. Автомобіль вартістю 2400 доларів був уцінений під час сезонного розпродажу на $33\frac{1}{3}\%$. Скільки коштував автомобіль під час розпродажу?

32. Три з п'яти фігур потрібно з'єднати таким чином, щоб вийшла рівнобедренная трапеція:

33. На сукню потрібно $2\frac{1}{3}$ м. тканини. Скільки суконь можна зшити з 42 м?

34. Значення наступних двох пропозицій:

1. подібні,
2. протилежні,
3. ні подібні, ні протилежні

- Троє лікарів не краще одного.
- Чим більше лікарів, тим більше хвороб.

35. Збільшувати і розширювати. Ці слова:

1. подібні,
2. протилежні,
3. ні подібні, ні протилежні

36. Сенс двох англійських прислів'їв:

1. схожий,
 2. протилежний,
 3. не схожий, ні протилежний.
- Швартуватися краще двома якорями.
 - Не клади всі яйця в одну корзину.

37. Бакалійник купив ящик з апельсинами за 3,6 доларів. В ящику їх було 12 дюжин. Він знає, що 2 дюжини зіпсуються ще до того, як він продасть всі апельсини. За якою ціною йому потрібно продавати апельсини, щоб отримати прибуток у $\frac{1}{3}$ закупівельної ціни?

38. Претензія і претензійний. Ці слова по своєму значенню:

1. схожі,
2. протилежні,
3. ні подібні, ні протилежні

39. Якби півкіло картоплі коштувало 0,0125 долара, то скільки кілограм можна було б купити за 50 центів?

40. Один з членів ряду не підходить до інших. Яким числом Ви б його замінили:

- $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{6}$

41. Відбиваний і уявний. Ці слова є:

1. подібними,
2. протилежними,
3. ні подібними. ні протилежними

42. Скільки соток становить ділянка довжиною 70 м і шириною 20 м?

43. Наступні дві фрази за значенням:

1. подібні,
 2. протилежні,
 3. ні подібні, ні протилежні
- Хороші речі дешеві, погані дороги.
 - Хороша якість забезпечується простотою, погане - складністю.

44. Солдат, стріляючи в ціль, вразив її у 12.5% випадків. Скільки разів солдат повинен вистрілити, щоб вразити всі сто відсотків?

45. Один з членів ряду не підходить до інших. Яке число Ви б поставили на його місце: $1/4$ $1/8$ $1/6$ $1/9$ $1/12$ $1/14$

46. Три партнера по акціонерного товариства (АТ) вирішили поділити прибуток порівну. Т. вклав у справу 4500 доларів, К. - 3500 доларів, П. - 2000 доларів. Якщо прибуток складе 2400 доларів, то наскільки менше прибуток отримає Т. порівняно з тим, як якщо б прибуток було розподілено пропорційно вкладками?

47. Які дві з наведених нижче прислів'їв мають подібний зміст:

1. Куй залізо, поки гаряче.
2. Один у полі не воїн.
3. Ліс рубають, тріски летять.
4. Не все те золото, що блищить.

5.

Не по виду суди, а по справах гляди.

48. Значення наступних фраз:

1.

подібно,

2.

протилежно,

3.

ні подібне, ні протилежне

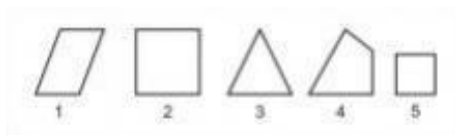
•

Ліс рубають, тріски летять.

•

Велику справу не буває без втрат.

49. Яка з цих фігур найбільш відмінна від інших?

50. У друкованій статті 24000 слів. Редактор вирішив використовувати шрифт двох розмірів. При використанні великого розміру шрифту на сторінці вміщується 900 слів, меншого - 1200. Стаття повинна зайняти 21 повну сторінку в журналі. Скільки сторінок має бути надруковано меншим шрифтом?

№ Завдання	Ключ	№ Завдання	Ключ	№ Завдання	Ключ	№ Завдання	Ключ
1.	3	14.	3	27.	1	40.	1/8
2.	3	15.	0,31	28.	1	41.	3
3.	2	16.	НІ	29.	2-13	42.	14
4.	ТАК	17.	4	30.	3	43.	1
5.	4	18.	4	31.	1600	44.	800
6.	2	19.	3	32.	1,2,4	45.	1/10
7.	4	20.	Н	33.	18	46.	280
8.	1	21.	3,5	34.	3	47.	4.5
9.	5	22.	31	35.	1	48.	1
10.	40	23.	2	36.	1	49.	3
11.	3	24.	1	37.	4,8	50.	17
12.	2,7 (270)	25.	1500 (15)	38.	1		
13.	4	26.	1	39.	20		

Сирі бали контрольної групи

	Ін телект	Л інгв.	М атем.	В ізуал.	М уз.	М іжос.	І нут.	І ін.	К реат.	К реат.
	14	2	2	2	4	2	2	4	3	
	17	4	1	2	1	1	2	4	3	
	16	4	2	1	2	2	1	3	8	
	20	4	3	4	2	2	0	4	6	
	21	4	4	0	0	1	0	3	4	
	19	3	4	0	1	1	1	3	3	
	23	4	4	3	0	0	0	2	8	
	27	4	4	3	0	0	0	1	7	

Сирі бали експериментальної групи

№	I нтел.	Л інг.	М ат.	В із.	В уз.	М іжос.	В нут.	К ін.	К реат.
19	1	0	2	0		0	0	0	6
20	2	0	1	0		2	2	2	7
31	2	0	2	1		1	4	1	7
49	1	0	1	2		2	2	0	8
53	2	0	1	2		2	3	1	9
64	2	0	2	1		1	0	2	8
70	2	0	2	2		1	3	2	7
81	2	2	1	1		2	4	3	9
99	1	1	2	2		1	0	0	6
00	2	1	2	2		2	4	1	7
11	2	2	2	2		1	0	0	8
21	2	1	2	1		4	3	0	1
31	2	2	1	2		3	3	2	1
41	2	2	2	1		4	1	1	1
	6							3	

5	1	2	2	1	1	1	4	4	2	1
6	1	2	1	1	1	4	4	1	0	1
7	1	2	2	1	2	4	4	4	2	1
8	1	2	1	2	4	2	3	2	0	1
9	1	2	1	1	3		3	3	1	1
0	2	2	1	0	4		4	4	2	1
1	2	2	2	0	4	2	3	3	0	1
2	2	2	1	0	3		3	1	1	1
3	2	2	2	0	4	2	4	3	2	1
4	2	2	2	0	4		4	3	0	1
5	2	3	1	0	3	2	4	4	4	1
6	2	3	2	0	3	2	3	2	0	1
7	2	3	2	0	3		4	4	3	1
8	2	3	3	0	4	2	3	2	4	1
9	2	3	4	0	4		3	1	3	1
0	3	3	4	0	3		4	3	3	1
	3	3	3	0	4		4	3	4	1

1	2								5
2	3	3	4	0	4	3	4	4	1
	5								3